

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra filozofie

Radost v myšlení Friedricha Nietzscheho

Bakalářská práce

Autor práce: Patrik Chmel

Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Blažková, CSc.

Praha 2019

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval především mé vedoucí práce PhDr. Miloslavě Blažkové, CSc., a zároveň i mé bývalé vedoucí práce ještě na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy Tereze Matějčkové, Ph.D., za podnětné rady a připomínky k textu, neméně také za vstřícnost a trpělivost. Dále pak Friedrichovi Nietzschemu za jeho díla, která mne kdysi motivovala k zájmu o filosofii.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci Radost v myšlení Friedricha Nietzscheho vypracoval samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 25. 4. 2019

Patrik Chmel .....

Anotace

Bakalářská práce si klade za úkol odhalit pojetí radosti, které má plynout ze závěrů v dílech Friedricha Nietzscheho. Pokusí se nastínit, jakou roli vzhledem k ní hraje Bůh, svět i utrpení. Na začátku práce vyložíme takzvanou smrt Boha, pokusíme se ji zasadit do tehdejšího dobového kontextu a použijeme ji jako odrazový můstek pro pochopení dalších myslitelových stanovisek. Budeme se vymezovat i vůči tradičnímu křesťanskému vnímání člověka, světa a štěstí a do kontrastu proti tomu položíme Nietzscheho radostnou zvěst. Dále pro nás bude důležité zaměřit se na korelaci mezi myšlenkami nadčlověka a věčného návratu téhož, které sebou přinášejí každá zcela jinačí druh radostného života. Avšak mělo by se ukázat, že jedna nemůže existovat bez druhé.

Klíčová slova

Nietzsche, radost, Ježíš, Dionýsos, vůle k moci, nadčlověk, poslední člověk, věčný návrat téhož, utrpení, křesťanství, Bůh, smrt, svět.

Title

Joy in the Thought of Friedrich Nietzsche

Annotation

The aim of this bachelor thesis is to show the joy, which is connected with the main ideas of Friedrich Nietzsche's work. It will attempt to outline the roles which God, the world and suffering play in relation to joy. The first part of this work will interpret the death of God, assess it in a contemporary context and use it as a cornerstone for understanding the other opinions of our thinker. The thesis will also define the traditional Christian perception of mankind, the world and happiness, and contrast it

with Nietzsche's joyful message. A further important part of this work will focus on the correlation between the idea of the overman and the eternal recurrence of the same. Both are shown to bring an entirely different kind of joy. However, in the end it should be clear that one cannot exist without the other.

Key words

Nietzsche, joy, Jesus, Dionysus, will to power, overman, last man, eternal recurrence of the same, suffering, Christianity, God, death, world.

Obsah

1. Úvod	6
2. Cesta k radosti	8
2.1 Po smrti Boha	8
2.2 Ježíš jako radostný posel	17
2.3 Nadčlověk proti nihilismu	25
2.4 Věčný návrat téhož	41
3. Závěr	50
Seznam použité literatury	52

1. Úvod

Bakalářská práce si klade za úkol představit radost jako pocit, jenž má vyplývat z klíčových myšlenek německého filosofa Friedricha Wilhelma Nietzscheho (1844-1900). Každou z jeho koncepcí se pokusíme zasadit do jejich historického kontextu, nastínit některé jejich možné interpretace, ukázat, v čem jsou osvobozující, kde tkví naopak jejich tíživost a konečně v čem jsou vlastně radostné.

První kapitolu započneme myšlenkou smrti Boha, kterou Nietzsche považuje sice za riskantní, ale zároveň radostnou, protože mu umožňuje přehodnotit staré ideové systémy a vyklízí mu prostor pro novou tvorbu v oblasti ontologie, gnozeologie i etiky. Ve chvíli kdy přestala existovat pouze jedna pravda, smí se hlásit o slovo celá řada názorů, kterým se až dosud nedostávalo pozornosti. V dalších částech bakalářské práce se budeme věnovat právě těmto názorům. Budou jimi Nietzscheho ústřední pojmy nadčlověka, vůle k moci a věčného návratu téhož, jež budeme chápat nikoli jako absolutní pravdy bezpodmínečně platné, ale spíš je ukážeme jako situované interpretace reality platící jen z určitého náhledu. Představíme je také v roli obranných prostředků proti křesťanskému výkladu skutečnosti, z něhož dle našeho autora pramení nenávisť k tomuto světu a k životu vůbec. Na závěr bychom se chtěli dobrat k jakémusi soutoku těchto hlavních myšlenek, kdy se je budeme snažit chápat jako sice v jistém smyslu protikladné, ale i přesto se navzájem doplňující koncepty jednoho víceznačného celku.

Uvědomme si, že při přístupu k Friedrichu Nietzschemu nastává pro každého interpreta velké riziko, aby mu do úst nevkládal něco ze sebe, aby náležitě nahlížel intenci daného textu, a aby kladl důrazy tam, kde je autor chtěl mít. Tuto hermeneutickou práci velmi stěžuje fakt toho, jak nekonzistentní se Nietzscheho myšlení může zdát. Zprvu je to způsobeno

tím, že autorův přístup k věcem se s jeho zráním proměňoval, a tedy to, co platí v raných spisech, nemusí již pro něj platit ve spisech pozdních. Svou roli hraje i to, že náš myslitel záměrně dával na jednu otázku vícero odpovědí a postihoval skutečnosti jakoby z mnoha hledisek. Na každé své ano, řekl i své ne, a proto hledat v tvorbě Friedricha Nietzscheho pouze jeden správný jednotící rámec na úkor ostatních by byl nejen úkol přímo nadlidský, ale spíš by šel dokonce proti duchu textu a záměru jeho autora.¹

V neposlední řadě je nutno zdůraznit, že Nietzsche psal velkou část svého díla formou aforismů, básní, krátkých úvah nebo příběhů a nikoli v podobě jasně strukturovaných filosofických traktátů. Pro nás podstatné segmenty textu jsou proto nerovnoměrně rozmístěné v několika myslitelových knihách v různém rozsahu i v různých kontextech. Naše práce bude tedy spočívat ve vyzobávání jednotlivých střípků argumentů a jejich následného skládání do alespoň částečně ucelené mozaiky.

---

¹ SOLOMON, Robert. What Nietzsche Really Said, Introduction / xiv.

2. Cesta k radosti

2.1 Po smrti Boha

Kapitola, ve které se dozvíme, jak Nietzsche dokonal smrt Boha a proč je to pro něj radostná událost.

Mnoho stran Nietzscheho díla nás konfrontuje s ohlášením Boží smrti.² Zprvu je potřeba si vyjasnit samotný význam slova Bůh. Skrývá se za ním zkušenost mnoha velmi rozdílných lidí žijících v rozmanitých kulturách rozličných dob a každý z nich se s touto zkušeností vypořádával po svém. Proto se za staletí za tímto pojmem nastrádalo nepřeborné množství představ, z nichž některé měly tu sílu formovat evropské myšlení. Židovská komunita v Bohu spatřovala stvořitele nebe i země. Viděli v něm toho, kdo je vyvedl ze země Egyptské a uvedl do země zaslíbené. VI. kniha Platónovy *Ústavy* mluví o podobném fenoménu jako o ideji Dobra, která dává předmětům nejen schopnost být poznán, ale i existovat. Působí na věci analogicky jako slunce tak, že je osvětluje a umožňuje jim vznikat a růst. U Aristotela se v XII. knize *Metafyziky* setkáme s představou nehybného prvního hybatele, jenž stojí na úplném začátku řetězce všech příčin a následků. Rané křesťanství v něm zas rozpoznalo Otce, který z lásky k lidem nechal ukřižovat svého jediného Syna, aby tím sňal hříchy světa. Pozdější myšlení ovlivněné právě filosofií vrcholné antiky a křesťanstvím mělo tendenci za pojmem Bůh vidět synonymicky slova absolutní pravda, řád, dobro nebo láska. Nietzsche chce říci, že tím, který zemřel, se míní právě těmito způsoby chápaný Bůh.

Jeho úmrtí lze chápat jako důsledek sílící sekularizace západní společnosti devatenáctého století. Tento proces byl nastartován již

---

² NIETZSCHE, Friedrich. Tak pravil Zarathustra, str. 9; Radostná věda §108; Mimo dobro a zlo §55.

ateismem francouzského osvícenství a pokračoval až k německé klasické filosofii. Kant, Fichte i Hegel kritizovali dogmatickou i historickou formu náboženství, ale tato kritika jim zatím ještě sloužila k filosofickému ospravedlnění ideje Boha. Teprve Bruno Bauer, Feuerbach nebo Marx zastávali definitivně ateistickou pozici. Nietzsche však v jejich postoji rozpoznal jistou nepoctivost, protože Feuerbach sice popřel existenci Boha spojeného s predikáty pravdy, dobra, krásy, lásky, soucitu..., ale nepopřel tyto predikáty samotné.³ Zůstal tedy v jakémsi polovičatém mezistavu, avšak Nietzsche volal po ještě mnohem radikálnějším kroku. Nejen že měl být odstraněn Bůh, ale zároveň s ním mělo být popřeno i všechno staré myšlení, které z něj vyplývalo.

Nejzřetelněji tuto historickou situaci nastiňuje v knize *Radostná věda* postava pomatence, která za bílého dne rozzžala svítilnu a hledala Boha na tržišti mezi shromážděným lidem. Dav se jeho počínání vysmíval, načež blázen vykřikl: „Kam se poděl Bůh? Já vám to povím! My jsme ho zabili, – vy a já! My všichni jsme jeho vrahy! Ale jak jsme to udělali? Jak jsme dokázali vypít moře? Kdo nám dal houbu, abychom smazali celý horizont? Co jsme to učinili, když jsme tuto zemi odpoutali od jejího slunce? Kam se nyní pohybujeme... Pryč ode všech sluncí? Což neustále nepadáme? A neřítíme se zpět, do stran, vpřed, do všech směrů? Existuje ještě nějaké Nahoře a Dole? Nebloudíme nekonečnou nicotou? Neovanul nás prázdný prostor? Neochladilo se? Nepřichází neustále noc, stále více noci? Nemusíme zapalovat svítilny již dopoledne... Jaké slavnosti pokání, jaké posvátné hry budeme muset vynalézt? Není na nás velikost tohoto činu příliš velká? Nemusíme se sami stát bohy, jen abychom jej byli hodni? Ještě nikdy nebylo většího činu, - a kdokoli se zrodí po nás, patří kvůli tomuto činu do vyšších dějin, než byly celé dějiny dosavadní!“⁴

---

³ WILLIAMS, Robert. *Tragedy, Recognition, and the Death of God*, str. 263.

⁴ NIETZSCHE. *Radostná věda* §125.

Nietzsche v uvedené citaci navozuje atmosféru panující před biblickým stvořením světa, kdy ještě nic nebylo, ani neplatilo nic závazného, kdy nebylo možné se čehokoli zachytit, ani se nešlo významově zorientovat.⁵ Tímto jsme navraceni na úplný počátek, kde už ale nestojí všemocný Bůh, ale stojí tam člověk, který si nyní sám má stvořit svůj svět bez toho, aby byl ovlivňován dvoutisíciletou tradicí křesťanství. Proto je kladena rétorická otázka, zda se nemusíme sami stát bohy? Nietzsche si také povšiml, že tehdejší moderní ateisté se sice zbavili ideje Boha, ale neodstranili s ní to, co zakládala. Nezabavili se teologických konceptů, které si do světa projektovali. Nepřestali být věřícími a vyznávat, že pravda je tou nejvyšší hodnotou⁶ a věda nástrojem, který nás k ní může přivést. Nevěřili již na boží království, ale přesto se drželi představy nadcházející světské utopie. Kritizovali sice dogmatické věroučné články, ale místo toho se stejnou urputností bránili přírodovědecké hypotézy. Představovali si, že fikci nahradili fakty, ale pro Nietzscheho to byla pouze výměna explicitní náboženské víry za víru implicitní.⁷ Ještě stále vyznávali stín Boha ať už zakuklený do podoby vědy, práva, rozumu, morálky užitečnosti, pokroku nebo rovnosti. Věřili, že svět je uspořádán smysluplně a účelně, že je ho možné pochopit. Avšak po smrti Boha je nutno přehodnotit všechny dosavadní hodnoty a znovu promyslet základy dvou a půl tisícileté metafyzické filosofie, tradičních náboženských systémů i etických teorií. Metafyzický náhled, podle něhož je základem skutečnosti neměnný, stálý a věčný substrát, ztratil dle Nietzscheho svou oporu. Zmizel velký kosmický řád, který vše uspořádával, který všemu dával své náležité místo, a který svět rozděloval na zřetelně ohraničené protiklady pravdy a lži, dobra a zla⁸, smyslu a nesmyslu, krásna a oškliva. Když Bůh zemřel, ztratilo význam

---

⁵ NOVÁK, Aleš. Věčný návrat téhož, str. 197.

⁶ NIETZSCHE. Radostná věda §344.

⁷ SOLOMON. What Nietzsche Really Said, str. 96.

⁸ NIETZSCHE. Radostná věda §259.

platónské rozlišování celku skutečnosti na svět reálně jsoucích idejí a náš stínový svět. Přestalo dávat smysl karteziánské dělení skutečnosti na res extensa a res cogitans i kantovské rozdělení na svět pro nás a svět o sobě. O platnost přišlo i náboženské rozštěpení bytí na život pozemský a život posmrtný. Vymizelo cokoliv, co by tento svět podmiňovalo, přesahovalo a dávalo mu z vnějšku platnost.

„Pravý svět jsme odstranili: jaký svět nám tedy zůstal? Snad zdánlivý? ...ale ne! S pravým světem jsme odstranili i svět zdánlivý!“⁹

Celek světa, v němž žijeme, nyní po smrti Boha už není ani pravý, ani zdánlivý ve smyslu metafyzické dichotomie. U Nietzscheho existuje pouze jeden svět, který je ale vysoce enigmatický. Existuje jako naprostý chaos bez počátku a bez konce. Je pro nás mnohoznačný, myšlenkově neuchopitelný a nepředstavitelný ve své dynamičnosti. Nemá cíl, ani žádný zvláštní smysl, zůstává mimo kategorie dobra a zla. Je celkem obrovité síly a energie, která přetéká, stále se proměňuje, je neklidná, nestálá, nezastavitelná a bez ztrát, ale i bez přírůstků, nezvětšuje se, ani nezmenšuje. Plyne od největšího klidu do varu protikladů, a pak se ze hry rozporů opět vrací k radosti z jednoty. Stále sám sebe ničí a sám sebe opět znovu tvoří. Věčně se navrácí jako dění, jež nezná únavu.¹⁰ A tímto svým nekonečným plynutím, svou ohromností zůstává neohraničitelný metafyzickými, vědeckými nebo teologickými výklady. Nelze ho popsat, ani omezit jedním univerzálním myšlenkovým vzorcem. Není v naší moci ho nějakým způsobem pojmout, shrnout a sjednotit ani v pojmu, teorii, rovnici nebo systému, a kdykoli jsme se o něco takového v historii pokusili, vykonstruovali jsme fikci. Když ve světě hledáme stálost, jednotu,

---

⁹ NIETZSCHE. *Ecce Homo*, str. 37.

¹⁰ NIETZSCHE. *Radostná věda* §109.

totožnost, jednoduchost, zakrýváme si tak jeho pravou podstatu.¹¹ Snažíme si upravit chaos v kosmos. Snažíme se mu vnutit alespoň nějaký řád, tím že ho chápeme matematicky, fyzikálně anebo metafyzicky. Děláme to, protože bez opory v nepravdivě pevném tvaru zdání bychom nedovedli žít. Proto ve výkladu všehomíru tíhneme k bezpečí v náruči utěšujícího mýtu. Tuto iluzi bereme za danou, je to pro nás jistota, součást obecného vědění, fakt, prostě pravda. Avšak nemůžeme považovat nějaké učení za pravdivé jen proto, že nám dává smysl, jistotu, pocit bezpečí a všichni se na něm shodneme. Opravdu čiré poznání skutečnosti by se naopak mohlo vyznačovat svou destruktivností a nebezpečností. „Dokonalé poznání by člověka zahubilo – takže by se síla určitého ducha měřila tím, kolik pravdy ještě vydrží či přesněji, nakolik by ji potřeboval zředit, zahalit, osladit, ztlumit, zfalšovat.“¹² Skutečná pravda člověka ohrožuje, škodí, ubližuje mu a ničí ho. Proto chceme raději poznatelnou nepravdu, než dojít dokonalého poznání nebo přijmout, že svět je člověku prostě ve své celistvosti nepoznatelný. Ale to je podle Nietzscheho v pořádku.

Pokud chceme tento neuchopitelný svět bez Boha alespoň částečně poznat, musíme se spokojit s tím, že na něj vždy budeme pohlížet jen z určité perspektivy. Asi nikdy nebudeme schopni vidět celou skutečnost ze všech možných hledisek najednou, protože tím, že zaujímám jeden úhel pohledu, který mi zjednává jasno o světě, si automaticky zakrývám ty ostatní aspekty. A pokud si přece jen za čas zvolím jiné stanovisko, pak stejně přijdu o to hledisko, jež jsem doposavad zastával. Vyloženost z určité perspektivy mi tedy sice podává jasné vědění o realitě, ale zároveň by realitu mohlo určovat i to, co zrovna nevnímám. Naše smyslové poznání v sobě tedy vždycky obsahuje i prvek nepravdy. Ale bohužel snaha překonat perspektivu nevede k pravdě o sobě či k pravému světu, ale

---

¹¹ KOUBA, Pavel. Nietzsche: filosofická interpretace, str. 186.

¹² NIETZSCHE. Mimo dobro a zlo, str. 44.

naopak sebou nese spíš ztrátu smyslu.¹³ Na člověku nyní tedy zůstává úkol, aby se naučil zaujmout určité hledisko a přijal, že každé vždy bude nutně obsahovat i prvek fikce a klamu. Tomuto gnozeologickému rozvržení budeme nadále říkat perspektivismus.

Musíme se ještě na chvíli zastavit, protože jsme až dosud pojímali smrt Boha dosti jednostranně. Pracovali jsme s přístupem, ve kterém je smrt Boha brána za reakci na dobovou zkušenost, při níž chtěl Nietzsche dokonat polovičatý ateismus. A tímto způsobem ji Nietzsche zcela jistě pojímal. Ale domníváme se, že aby jeho dílo mohlo zůstat alespoň v tomto bodě koherentní, je nutné ji pojímat i prizmatem již výše zmíněného perspektivismu, kdy žádná teze neplatí za všech okolností, ale ukazuje pouze část skutečnosti a část jí zase zakrývá. Každá myšlenka je v tomto přístupu jedním z mnoha hledisek a nikoli jedinou a vždy platnou nutností. Protože si křesťanský výklad světa dělal nárok na jedinou pravdu, bylo potřeba proti této přesile zakročit a vyzdvihnout prvek opačný, možná stejně extrémní, ale alespoň si uvědomující svou podmíněnost. Nakolik se hlásal absolutní Bůh, natolik se musela hlásat smrt Boha. Proto lze tedy chápat smrt Boha oběma přístupy zároveň, jakože byla sice podmínkou pro příchod perspektivismu, ale zároveň tu perspektivismus už vždy musel být. Zdá se, že mu jen nikdo nedopřával sluchu.

Smrt Boha budeme tedy chápat jako historickou událost, která zároveň znamenala konec primátu pouze jedné interpretace skutečnosti, čímž se otevřel prostor pro další myšlenky, ale samotná myšlenka boha tím neztratila svou platnost, avšak získala jiný význam. Může se s ním počítat jako s jedním z mnoha hledisek skutečnosti.

Nietzsche přiznává, že jsme zasazeni do chaosu nepravdy, kterou nelze překonat. Vnímá svět jako prostor situovaného smyslu, který do něj

---

¹³ KOUBA. Nietzsche: filosofická interpretace, str. 205.

vkládáme my lidé, a který je v neustálém napětí s nesmyslností. Nic není dopředu nalinkované, ani neexistuje jedna absolutní pravda. Když je Bůh mrtev, stává se svět místem složitým a nejednoznačným, kde je vše navzájem promícháno: zjevnost i skrytost, dobro i zlo, pravda i lež, smysl i bezcílnost. Už se tu nejedná o čisté morální protiklady, kdy by měl jeden být vytlačen tím druhým. Naopak jsou zde nyní navzájem sdruženy, tak že všechny věci i naše činy jsou víceznačné, jsou bez obecného správného řešení. Nietzsche přistupu, kde vše dopředu dané odešlo, přitakává. Smrt Boha se mu stává radostnou zvěstí.

„Při zprávě, že starý bůh je mrtev, cítíme, jak na nás dopadá záře nových červánků; srdce nám při tom překypuje vděkem, údivem, tušením, očekáváním, - konečně je náš obzor zase volný, byť ne jasný.“¹⁴

Nietzsche ze smrti Boha vyvozuje, že přestává platit pouze jedno správné řešení, jen jedna absolutní pravda. A protože už žádná pravda o sobě neexistuje, záleží toliko na naší schopnosti tvořivě rozlišovat. Nyní se může opět volně hlásit o slovo celý náklad krásných možností.¹⁵ Už není obecně platných protikladů dobra a zla, smyslu a nesmyslu, pravdy a nepravdy. Po smrti Boha jsme osvobozeni od víry v pevné danosti, či od tíže nepodmíněného účelu naší existence. Člověk má teď opět svobodu si tvořit nové bohy, nové desky hodnot, nový smysl světa.

„Co by bylo ještě tvořiti, kdyby bohové – byli!“¹⁶

Otevírá se před námi nekonečné pole působnosti pro novou tvorbu, která bude už pouze a jen naše. Ne snad že by předtím naše nebyla, ale my jsme si to neuvědomovali. Podle Nietzscheho názoru si člověk před sebou dlouho tajil, že to vlastně on je stvořitelem vši krásy i vznešenosti.

---

¹⁴ NIETZSCHE. Radostná věda §343.

¹⁵ NIETZSCHE. Mimo dobro a zlo § 10.

¹⁶ NIETZSCHE. Tak pravil Zarathustra II, Na blažených ostrovech str. 71.

Zapomněl, že i samotný Bůh nebyl nic víc než jeho konstrukt.¹⁷ Nyní však je před ním výzva pro vstup do uvolněného prostoru, kde se zřekneme následování Božího plánu, neboť v něm mohl být i ten nejsmělejší lidský čin pouhým výrazem poslušnosti nebo splněné povinnosti. Smrtí Boha tento nárok zaniká. Nyní máme oprávnění stát se svobodným duchem, který „dal vale každé víře, každému přání jistoty, neboť by už dosáhl umění držet se na lehkých lanech a možnostech a tančit dokonce i nad propastmi.“¹⁸ Když už tedy neexistuje žádný věčný horizont, můžeme alespoň začít hledat zatím nezakoušené perspektivy, které budou naším věčným výtvozem. A pokud se za ně budeme stavět jako za pravdu, pak nikoli proto, že by se jednalo o konečnou odpověď na všechny otázky, ale nýbrž proto, že je toho právě nyní zapotřebí. Dostáváme se do pozice, kdy nikdy nebudeme hotovi ve své interpretační práci, nikdy nebudeme mít konečné stanovisko. Máme si právě dávat pozor, abychom nezkostnatěli, ale naopak byli otevřeni neustálému promýšlení dalších hledisek. Dopluli jsme do fáze, kdy se musíme opakovaně vyrovnávat s každou tezí a podrobovat ji poctivé kritice. Pokud už neplatí pouze jedna neměnná pozice, pak ani my bychom neměli hystericky lpět na svém názoru, náboženství, politické straně, fotbalovém mužstvu nebo vědecké hypotéze. Jsme tu proto, abychom zpytovali své svědomí, zda náležitě přehodnocujeme zákoutí vlastního myšlení, „které tak snadno zatuhne na pohodlně zajištěných pozicích a v ideových konstruktech, které brání volnému pohledu na věci a události, které jsou přeci v ustavičné proměně. Není hanba své stanovisko změnit nebo dokonce odvolat, ale bylo by hanbou stále lpět na falešném a překonaném.“¹⁹

Myšlenka smrti Boha je lékem proti fanatismu. Nabízí se však otázka, jestli se Nietzsche tímto odklonem od Skyly dogmatismu nelapil do

---

¹⁷ NIETZSCHE. Radostná věda §143; §300.

¹⁸ NIETZSCHE. Radostná věda §347.

¹⁹ NOVÁK. Věčný návrat téhož, str. 15.

Charybdy relativismu. Zda-li se nedostal do stejné paradoxní situace jako Protágoras, jenž na jednom zlomku píše, že vše je relativní. Protože pokud je vše relativní, pak je relativní i věta „vše je relativní.“ A to je logický spor. Nietzsche však netvrdí, že jsou si všechna hlediska rovná, nýbrž že každá pravda je pouhou interpretací skutečnosti. Z toho však ještě nevyplývá, že je každá interpretace stejně dobrá. Stále je potřeba zkoumat nakolik nás daná perspektiva vede k přitakání životu. Nelze tedy tvrdit, že pravda neexistuje a vše je lhostejné, ale ani nelze říci, že existuje jedna absolutní pravda, ke které máme neproblematický přístup a tudíž už je vše jasné. Pravda má svou hodnotu jedině tehdy, když se o ni někdo zasazuje, což má smysl jedině v kontextu plurality, nikoli však absolutní. Nietzsche proti hledisku mnohosti staví perspektivu jednoty a naopak. Uměním je stavět se proti jednotě tam, kde omezuje svobodnou diskuzi, a proti pluralitě tam, kde se mění v lhostejnost, skepsi, neschopnost zavázat se, či o snahu dosáhnout shody za každou cenu. K souhlasu s druhými máme přikročit jen tehdy, pokud umožňuje zvládnout neuchopitelnost skutečnosti ve jménu věci. Nikdy ne z důvodu lenosti nebo davovosti. K nesouhlasu se máme ubírat jen tehdy, když nám může pomoci odhalit skutečnost. Nikdy ne proto, abychom ukázali svou originalitu.²⁰ Polemika proti dogmatu může být hrdinským skutkem, pokud takové zkosnatění opravdu vládne, ale může být i laciným kopáním do mrtvoly tam, kde vítězí svévole. Polemika proti relativismu je užitečná, pokud nám brání se za cokoli postavit, ale je pouhým moralizováním tam, kde se nepřipouští jiný názor.

Myšlenka smrti Boha žila dál i po smrti svého ohlašovatele. Odrazila se v křesťanské teologii například u Dietricha Bonhoeffera, Paula Tillicha, a později v 60. letech 20. století dala vznik proudu nazývaného theothanologie, mezi jejíž stoupence patří Thomas Altizer, Gabriel Vahanian, William Hamilton a Paul van Buren. Další promyšlení si

---

²⁰ KOUBA. Nietzsche: filosofická interpretace, str. 226.

Nietzsche vysloužil i u autorů francouzské postmoderny, jakými jsou Jacques Derrida, Jean-Francois Lyotard, Michel Foucault nebo Gilles Deleuze, jimž dodal velkou inspiraci.

Smrt Boha je pro Nietzscheho radostná proto, že přinesla ulehčení od proviňování se proti jediné absolutní pravdě a namísto toho nabízí každému volnost interpretovat věci svým vlastním způsobem, dávat jim nový účel a tvořit nové hodnoty, kterým se bude podřizovat. Byl tím otevřen prostor pro to, aby si každý našel svůj vlastní smysl života.

2.2 Ježíš jako radostný posel

Kapitola, ve které se dozvíme, jak mohl Nietzsche chápat Ježíše jako radostného posla, a přesto zůstat zarytým kritikem křesťanství.

Hned v úvodu se musíme přiznat k tomu, že Nietzscheho přístup k Ježíši z Nazareta není v celém jeho díle zcela konzistentní. Jak čas plynul, jeho pohled se proměňoval a my pro jednoduchost budeme vycházet především z publikace *Antikrist* z roku 1895.

Nietzsche pojímal Ježíše zcela jinak, než je zvykem ho chápat v křesťanské věrouce. Jeho obraz Krista byl silně ovlivněn knihou *Ma religion* od Tolstého. Dalším pramenem mu bylo vědecké hledání historického Ježíše po konci osvícenství, kdy jednotliví biblisté namísto textové analýzy Písma vytvářeli vlastní Ježíšovy životopisy. Často se snažili vyličít Krista jako náboženského reformátora, avšak už nikoli jako Božího syna či vykonavatele zázraků. Vymýšleli si vlastní materiál, jenž není obsažen v žádném z evangelií, aby zaplnili prázdná místa v Ježíšově příběhu. Veškeré nadpřirozené jevy v Bibli brali jako mytologii vytvořenou prvními křesťany. Snažili se oddělit od sebe to, co Nazaretský skutečně mohl říci a třeba i řekl, a to, co mu do úst téměř jistě vložila až raná církev. Z důležitých jmen tohoto bádání bychom mohli uvést například Hermanna

Reimaruse, Paula H. D. von Holbacha, Davida Strausse nebo Ernsta Renana, jehož dílo Nietzsche znal a komentoval. S ohledem na výše zmíněné informace by nás snad už nemuselo překvapit, že i Nietzscheho přístup k Ježíši byl velmi svébytný, často polemický a bohužel i historicky nepřesný. My se však nehodláme v této práci zabývat hledáním historického Ježíše, nýbrž chceme vyložit, jak chápání Krista vystupuje v kontextu jeho myšlení.

Nietzsche neváhal Ježíše označit za dekadenta. Tvrdil, že po svých židovských předcích zdědil instinkt, který je vedl k prosazování vlastní vyvolenosti a nenávisti vůči národním nepřítelům. U něj se však tento instinkt ze strachu z bolesti a neschopnosti čelit utrpení obrátil do svého pravého opaku, do lásky k nepřítelům.²¹ Ježíš raději každého přijímal bez podmínek i výhrad, aby mu nemusel čelit a bojovat s ním. Báł se zápasit, a proto nebyl schopen žádného odporu. Nietzsche v tomto postoji spatřuje ohromnou slabost, neboť kdo nezápolí s jinakostí, nemůže ani růst, ani sílit, a pouze stagnuje. Viní ho z toho, že před tíží reality raději utíkal do vlastního nitra. Stál tak mimo vše, díky čemu je možno vystoupit ze sebe a obrátit se ke světu anebo se od něj odvrátit. Ježíš nebyl schopen ani prvního, ani druhého.²² Nietzsche v tom vidí jistou dětinskost, která si zaslouží kritiku ale nakonec vlastně i chválu, neboť ta samá infantilnost Ježíši „umožnila nastoupit cestu k překonání této slabosti, a sice tak, že v tomto útěku před životem se láskou nakonec přimkne k životu samému.“²³ Zde se zřetelně odhaluje Nietzscheho dvojznačný přístup k postavě Ježíše Krista. To, co zprvu bylo důvodem pro hanobení jeho osoby, je rázem odhaleno jako nesmírná přednost. Jeho přístup totiž ruší hranice.

---

²¹ NIETZSCHE. Antikrist § 30.

²² HANYŠ, Milan. Nietzsche a (ne)přítelé, str. 200.

²³ HANYŠ. Nietzsche a (ne)přítelé, str. 199.

„V celé psychologii evangelia chybí pojem viny a trestu, stejně jako pojem odměny. Je odstraněn hřích, každý distanční poměr mezi bohem a člověkem, – právě to je radostné poselství. Blaženství se neslibuje, není vázáno podmínkami...“²⁴

Nietzsche prezentuje Ježíše jako toho, kdo svým jednáním ukazoval pravý význam radostné zvěsti. Manifestoval neustálou boží přítomnost v člověku. Cítil se být nebeským dítětem a chtěl tomu naučit i ostatní. Samým svým životem ukazoval, že hřích neexistuje. Přinesl víru, jež sebe samu nepotřebuje dokazovat zázraky, fakty, sliby, ani Písmem, neboť ona sama si je v každém okamžiku vlastním zázrakem, svým důkazem, svou odměnou. Tato víra se brání formulím a dogmatům. Ona je živoucí. Pokud promlouvá ve slovech a používá semitského jazyka, tak jen proto, aby byla uchopitelná pro své posluchače. Nikoho neodsuzuje. Ježíš nečinil rozdílu mezi domácími a cizinci, mezi židy a nežidy, čistým a nečistým, ba on přímo stoloval s hříšníky. „Dobré poselství znamená právě, že už není protikladů.“²⁵ Odpouštěl těm, kteří ho bičovali, nechoval hněvu, nekáral, nerozděloval, nečinil druhé odpovědnými. Zpochybňoval jakákoli obecně platná morální přikázání a rušil předem danou hranici mezi dobrým a zlým.²⁶ Polemizoval s farizeji a zákoníky, kteří si říkali dobří, protože bezchybně dodržovali náboženská nařízení Mojžíšova zákona. Kristus přišel totiž tento zákon zrušit. Není-li zákon, není ani hřích, ani nic vůči čemu bychom se proviňovali a tím pádem jsme všichni bytostně nevinní. Pro to, aby se člověk přiblížil bohu, už není zapotřebí pokání. Ježíš nechtěl položit smysl života někam za hranice tohoto světa, ba právě naopak chtěl ukázat, že božství je vždy už plně u přítomného okamžiku v tomto světě a tomto životě. Přišel, ne aby spasil lidstvo, ale aby ukázal, jak se má žít.

---

²⁴ NIETZSCHE. Antikrist § 33.

²⁵ NIETZSCHE. Antikrist § 32.

²⁶ KOUBA. Nietzsche: filosofická interpretace, str. 121.

K bohu totiž vede pouze a jen tato praxe, dokonce jen právě ona je bohem.²⁷ Přál si svým učedníkům zanechat svůj příklad, poukázat na tento nový život, v žádném případě na novou víru.

Zakladatelem křesťanství podle Nietzscheho názoru proto nemůže být Ježíš Nazaretský, ale až jeho následník Pavel z Tarsu, který radostnou zvěst posunul někam úplně jinam. Pro jistotu si připomeňme, že stejně jako není neutrální Nietzscheho přístup k Ježíši, tak není objektivní ani jeho pohled na apoštola Pavla. Z hlediska dnešního bádání by zcela jistě nemohl obstát před poznatky přinesenými na poli církevních dějin, biblistiky a systematické teologie, avšak má nám co říci o možných psychologických motivacích některých věřících, a dále zřetelně reflektuje tehdejší nedůvěru mnohých elit vůči křesťanskému náboženství. V tomto směru bychom mohli jmenovat Arthura Schopenhauera, Augusta Comta nebo Maxe Stirnera. Bůh, kterého stvořil Pavel, je dle Nietzscheho negací boha, kterého hlásal Kristus.

„Bůh dal svého syna k odpuštění hříchů, za oběť. Jak byl najednou konec evangeliu! Oběť za vinu... oběť nevinného za hříchy viníků! Jak hrůzné pohanství! – Vždyť Ježíš odstranil i pojem viny – popíral jakoukoli propast mezi bohem a člověkem, prožil tuto jednotu boha a člověka jakožto svoje radostné poselství.“²⁸

Apoštol Pavel je v knize *Antikrist* líčen jako ten, kdo důsledně přehodnotil hodnoty antického světa, přetvořil historického Ježíše v Ukřižovaného a určil tak charakter následující dějinné epochy. Z evangelia učinil dysangelium. Došlo tu k zásadní proměně, kdy boha, který člověku pomáhá, radí mu, inspiruje ho a dodává mu odvahu i sebedůvěru, nahradil Bůh, jenž mu dává příkázání a podmínky. Neuposlechnutí se nazývalo

---

²⁷ NIETZSCHE. *Antikrist* § 33.

²⁸ NIETZSCHE. *Antikrist* § 41.

hříchem, za který přichází trest v podobě věčného zahynutí.²⁹ Ježíš naproti tomu nabízel osvobození od zákona a vstup do království nebeského už teď a tady za našeho života. Pavel nabízel odměnu za víru až po smrti, čímž pozornost svého věřitele strhával mimo tento svět do zásvětí. Nietzsche podotýkal, že jestliže se přítomnost stává pouze jakousi přípravou na onen svět, pak je zcela znehodnocen svět námi žitý. Shánění se po jakémisi ústraní mimo veškeré útrapy mu přišlo jako útěk, jenž mohl být inspirován pouze nemocí ducha. Podezřívá křesťany z toho, že jejich motivace pro víru v posmrtný život pramení z nenávisti vůči jejich vlastnímu tělu, životu a tomuto světu. Dá se to doložit i naukou o prvotním hříchu. Od Adama je lidské plémě zasaženo vinou neuposlechnutí v rajske zahradě a kdokoli se narodí do tohoto světa, už je hříchem zasažen. Jako trest za hřích přichází na člověka lopota, bolest a smrt. Tato nauka udělala vlastně z každého jedince zločince, neboť kdokoli vstoupí do toho světa, je vinen a musí být potrestán utrpením. Nikdo se nemůže očistit sám svými skutky jen skrze víru v Ježíše Krista, může dojít ospravedlnění. Křesťanství tak první muselo „život obvinít, aby mohl být vykoupen.“³⁰

Nietzsche vidění života jako viny zcela odmítal. „Od té doby, co lidé jsou lidmi, příliš málo se radovali: To jediné, bratří moji, je dědičný náš hřích!“³¹ Volal po naprosto jiném bohu, než jakého představoval apoštol Pavel. Svou inspiraci hledal v náboženství starých Řeků. Šlo mu o boha, který vůbec nebude vyžadovat nějakou víru nebo opuštění sféry smyslové skutečnosti, ale pouze respekt, který je založen na zkušenosti a náhledu. Nechtěl boha transcendentního nebo svatého a tím tedy i odděleného od reality, ale právě boha, jenž bude prostupovat naši skutečnost. Nechtěl ani takového, jenž by byl pouze absolutně dobrý bez jediné špatnosti. Uznával pouze radostného boha, který nemoralizuje, ale naopak člověka inspiruje.

---

²⁹ NIETZSCHE. Antikrist § 25.

³⁰ DELEUZE, Gilles. Nietzsche a filosofie, str. 37.

³¹ NIETZSCHE. Tak pravil Zarathustra II, O soucitných, str. 72.

„Jen v toho boha bych věřil, který by uměl tančit.“³²

Nietzsche všemožně ukazoval nedostatky křesťanství a snažil se je překonat svou vlastní koncepcí. Podobně jako apoštol Pavel předznamenal na téměř dvě milénia éru morálního výkladu světa, tak Nietzsche ve své době zas předznamenal epochu světa odmoralizovaného. Stavěl se proti mravnímu řádu, kdy existuje jednou pro vždy daná vůle Boží, která dává jedinci jasné mantinely toho, co má činit, a jakého jednání se má vzdát. Nesouhlasil, aby se dobro ztotožňovalo s poslušností Bohu a zlo s neuposlechnutím jeho příkazů. Po smrti Boha už mezi nimi není ostrý rozdíl, ale spíše se mezi sebou přelévají jedno v druhé. Svár mezi Nietzscheho myšlením a Pavlovým křesťanstvím je vidět ještě dále. Nietzsche namísto teologie dějin a očekávání posledního soudu přináší afirmaci přítomnosti. Zjevení na Pavlově cestě do Damašku tak odpovídá epifanii věčného návratu v Sils-Maria.³³ Nietzsche se po této zkušenosti stal jakoby novodobým apoštolem, protože vyhlásil smrt Boha, jehož hlásal Pavel, a zasadil se o vzkříšení boha starého.

„...génus srdce, jehož dotykem odchází každý obohacen, nikoli obdařen milostí a překvapen, nikoli obšťastněn a obtěžkán jako cizím darem, nýbrž bohatší sebou samým... ale pln nadějí, jež ještě nemají jméno, pln nové vůle a přílivu, pln nové nevůle a odlivu... Což jsem se tak zapomněl, že jsem vám ani neřekl jeho jméno? ...nikdo menší totiž než bůh Dionýsos, onen velký dvojznačný bůh pokušitel, jemuž jsem kdysi, jak víte, ve vší tajnosti a úctě obětoval své prvotiny – jako poslední, jak se mi zdá, kdo mu přinesl oběť...“³⁴

Nietzsche zvěstoval nové pojetí božství, kdy opuštěná víra pohanů dostala znovu smysl. Svého boha našel v Dionýsovi. Ten překypuje plností ba

---

³² NIETZSCHE. Tak pravil Zarathustra I, O čtení a psaní, str. 33.

³³ HANYŠ. Nietzsche a (ne)přátelé, str. 228.

³⁴ NIETZSCHE. Mimo dobro a zlo, §295.

přímo nadbytkem tvořivé a plodivé moci, jež ho přetéká natolik, že tím mění poušť v úrodnou krajinu.³⁵ Podle jména se sice jedná o boha řecké mytologie, ale Nietzsche tímto označením míní především svět věčně se navracejícího dění, který je mundánní vůlí k sebezachování a stupňování. Je to bůh, který před námi otevírá mnohoznačnost bytí a sám působí ambivalentně, neboť může páchat i strašlivé zločiny, přinášet utrpení, rozklad a smrt, může člověku pomáhat, ale zároveň mu hrozí i zkázou. Zastupuje pro něj živel temný, chaotický, extatický, opojný a iracionální. Při jeho působení se stírají hranice, věci se stávají rozumem neuchopitelné, nejisté, hroutí se veškerý dosavadní řád a vše subjektivní mizí v sebezapomnění do jakési opojné prajednoty.³⁶ Nietzsche ho klade do opozice k Apollónovi, který ztělesňuje princip vymezující věci jasně a zřetelně, ohraničující, bránící se splynutí, dávající jim smysl a nám jistotu. Nietzsche vidí velkou potřebu ve vyvážení obou těchto principů.³⁷ Jeden nemůže být bez druhého. Apollón je nositelem pouhého zdání ale zároveň i krásy, kdežto Dionýsos přináší strastiplné poznání skutečnosti ale zároveň i rozkoš ze splynutí s celkem. Apollinské zdání svazuje rozsah dionýského splynutí s vesmírem. Dionýské poznání zase narušuje úžas ze zření apollinské krásy. Oba živly jsou ambivalentní a vzájemně se doplňují. Skutečnost boří zdání a zdání zase poutá skutečnost. Do světa si projektujeme představy, které jsou pro nás krásné, dávají nám pocit bezpečí, ale zároveň nás svazují. Střetnutí se s realitou tuto přehlednou iluzi narušuje, dochází k průniku nezvladatelného chaosu přinášejícího děs a utrpení, ale i osvobození z pout vlastní individuality a následné radostné opojení. Lidský úděl je podřízen nerozlučné sounáležitosti obou principů, které si odporují, ale současně se i potřebují. Náš svět je místem, ze kterého nemůžou být zdání a strast nikdy odstraněny, protože s nimi by zmizely i

---

³⁵ NIETZSCHE. Radostná věda §370.

³⁶ KOUBA. Nietzsche: filosofická interpretace, str. 19.

³⁷ WILLIAMS. Tragedy, Recognition, and the Death of God, str. 146.

krása a opojení. „Kdo chce poznat nebeský jásot, musí být připraven i na sklíčenost k smrti.“³⁸

Nietzsche ve svém díle opěvoval Dionýsa právě proto, že v době moderny příliš převážil apollinský princip na úkor toho dionýského. Elitní kruhy a později i nižší třídy se dle něj utěšovaly mámením přírodních zákonů a logiky, místo aby se vystavily poznání nejednoznačnosti naší reality. Anebo se chlácholily církevní naukou a volaly po spasení, pokoji a dobrotě. Nietzsche si zvolil Dionýsa proti Ukřižovanému³⁹, protože ten neztracoval naše bytí jenom proto, že je v něm utrpení. Nebyl výrazem pro odmítnutí tohoto mnohoznačného světa, ale naopak naprostým přijetím všeho, světlého i stinného, co k němu patří.

Pozorný čtenář si mohl povšimnout mnoha vztyčných ploch mezi postavami Dionýsa a Ježíše tak, jak je Nietzsche oba prezentuje. Důvod pro tuto jejich sounáležitost nám lépe pomůže pochopit dobový kontext. Němečtí romantičtí básníci často spojovali Krista s pohanským bohem vína a veselí, protože oba zemřeli násilnou smrtí, sestoupili do podsvětí, a pak se znovu vrátili mezi lidi. Nejznámější příklad tohoto propojení můžeme najít v Novalisově poezii anebo pak v Hölderlinově básni *Chléb a víno*. Oba zdůrazňovali Ježíšovu radost ze života, jež se projevila, když proměnil na svatbě vodu ve víno. Mluvili o naší bytostné propojenosti s veškerenstvím, ze které jsme se naším usuzováním vydělili. Podobně Nietzscheho Ježíš i Dionýsos jsou zástupci návratu do opojné prajednoty a zapomenutí na vlastní individualitu. Příklon k božství přivádí každého ke zření čiré přítomnosti, dodává mu jistý dojem lehkosti a snesitelnosti jinak velmi složitého bytí a chaosu dění všehomíru. Dodává mu odvalu přijmout utrpení neoddelitelně spojené s žitím v tomto světě, a tím říci své ano životu. Nicméně přílišná blízkost supernaturálního světa hrozí nebezpečím

---

³⁸ NIETZSCHE. Radostná věda §12.

³⁹ NIETZSCHE. Ecce Homo, str. 155.

zničení jedince anebo jeho naprostým ustrnutím. Každý člověk by měl tedy tímto nazřením nadpozemského poznat, že jeho pravé místo rozhodně neleží mezi nesmrtelnými bohy, ale právě mezi ostatními smrtelníky.

Ježíš je radostným poslem, protože přináší dobrou zprávu o nevinnosti dění celého světa. Svým jednáním ukazuje polozapomenutou původní jednotu mezi lidstvím a božstvím, ale především odhaluje to, že radost je potřeba hledat už v tomto světě a v přítomném okamžiku, nikoli až v budoucím zásvětí.

2.3 Nadčlověk proti nihilismu

Kapitola, ve které se dozvíme, kterak má nadčlověk zaplnit prázdné místo vzniklé po smrti Boha, jak se vztahuje k doktríně vůle k moci a co je na nich vlastně radostného.

Situace po smrti Boha se Nietzschemu jevila radostně, protože znamenala uvolnění prostoru pro novou tvorbu, ale zároveň sebou přinesla i svou odvrácenou stránku. Na dveře začal klepat nihilismus. Ten se objevil nikoli proto, že by v jeho době nastala větší nechuť k životu, nežli panovala v dřívějších časech, nýbrž z toho důvodu, že jsme se stali nedůvěřiví vůči jakémukoli výkladu světa. Téměř dvě tisíciletí jsme hleděli na svět křesťanskými očima. Naučili jsme se vidět v dějinném směřování předem připravený plán. Pohlížet na stvoření jakoby bylo důkazem dobroty a péče nějakého boha. Zvykli jsme si pojímat křesťanské ctnosti za jediné správné a směřodáté. V jejich naplňování byl spatřován pravý úděl lidské existence a vůbec se nebral zřetel na jejich situovanost. Lidský rozum díky svým četným objevům na poli přírodních věd získával obrovské sebevědomí a stále více se vymykal z pout teologie. A v tu chvíli, když se tyto obecné hodnoty staly vyprázdněnými a dogmata se dostala do konfliktu se současným vědeckým poznáním, jim byla vypovězena víra

spolu s vírou v Boha. Zhroutila se jedna určitá interpretace, ale protože platila za jedinou skutečnou, zdálo se, jakoby už nic nebylo důležité. Tak nastala pochybnost o smyslu a cíli vůbec.⁴⁰ Jednu radikální pozici, kdy má vše jeden předem daný smysl, vystřídala pozice opačná, bohužel však stejně extrémní: nihilismus.

Pro Nietzscheho je nihilismus patologickým mezistavem, kdy v ničem nevidíme žádný význam, kdy už ničemu nepřikládáme žádnou hodnotu, a ani si už neklademe žádné cíle, ale chceme v co možná největší spokojenosti uchovat svůj dosavadní život. Nihilismus nachází svého hlavního reprezentanta v díle *Tak pravil Zarathustra* v konceptu „posledního člověka“. Ten rozleptává morálku s jejími příkázáními tím, že si z nich třeba i dělá legraci, ale nakonec před nimi vždy skloní hlavu. Znehodnocuje všechny hodnoty, vyprazdňuje jejich význam a smysl, tím že jim už nevěří, ale přesto na nich lpí, protože má strach se jich chtít zbavit. A tak stále ještě věří v Boha, kterého zabil tím, že sám sebe místo něho postavil za určení smyslu života.⁴¹ Poslední člověk chce hlavně přitakat sobě samému ve svém stávajícím stavu, nechce si stanovovat překážky, nechce překonat, nechce být více než doposud. Instinktivně se vyhýbá námaze, potížím i konfliktům. Nárokuje si právo disponovat vším, neuznává žádné rozdíly, činí všechno existující stejným a tím pádem i bezcenným. Nic pro něj není důležitější, každá věc se mu stává stejně bezvýznamnou a lhostejnou. Nikdy nejde do hloubky, ale pouze klouže po povrchu věcí. Ty mu slouží k potěšení, slasti, požitku a tak je také jeho jedinou touhou dosáhnout klidu svědomí. Poslední člověk je neoprávněně spokojen sám se sebou a přeje si být právě takový, jaký je nyní. Žije ve vysílení, chce si užívat a raději pasivně vyhasne, než aby si přál něco víc,

---

⁴⁰ NIETZSCHE. Radostná věda § 357.

⁴¹ NOVÁK. Věčný návrat téhož, str. 275.

než aby byl ožívován nějakou vůlí, která ho přesahuje.⁴² Abychom neskončili v takovéto nicotnosti, nabízí nám Nietzsche vlastní smysl života. Tento však už není dán jako jediný možný cíl, ba naopak je si plně uvědomována jeho podmíněnost. Tímto smyslem je nadčlověk.

„Jsou mrtví všichni bozi; teď chceme, aby živ byl nadčlověk – to budiž jednou o velikém poledni vaše poslední vůle!“⁴³

Proti nihilismu je třeba po smrti Boha postavit odhodlání k tvůrčímu činu, touhu po sebepřekonání. Proto si lidé po rozpadu dosavadního smyslu musí uložit svůj vlastní cíl. Tento cíl sice není platný sám o sobě, ale je platný pro všechny a chce být prosazen. Podobně jako se člověk vyvinul z opice, má se nyní stát předkem a tvůrcem nadčlověka. Jsme pouze cestou k něčemu vyššímu a jsme něčím, co má být překonáno. Obsahově není definováno, oč máme usilovat, pouze se říká, že naším bytostným předurčením je tvorba. Každé skutečné tvoření se vyznačuje láskou ke svému dílu. Jde o cíl, pro který má smysl nejen žít, ale i zemřít.

Abychom problematiku lépe pochopili, bude jistě užitečné si nastínit dobový kontext, ve kterém celá koncepce vystupuje. První impuls mohl našemu mysliteli přijít při poslechu přednášek O velikosti v dějinách Jacoba Burckhardta. Nadčlověku podobná idea může být patrná také v knize *Bratři Karamazovi* Fjodora M. Dostojevského, kde se autor v reakci na dobovou situaci ptá po „novém člověku“, který brzy nahradí prázdné místo po Bohu. Až se prý nový člověk stane bohem, pak začne hledat radost tady na světě, vlastní vůlí a rozumem přemůže přírodu, přestanou pro něj platit všechny zákony a všechno mu bude dovoleno. Z dosavadního bádání nemůže být potvrzeno, že by se Dostojevský skutečně inspiroval u Nietzscheho, opak by možný byl, avšak Nietzsche

---

⁴² DELEUZE. Nietzsche a filosofie, str. 262.

⁴³ NIETZSCHE. Tak pravil Zarathustra I, O ctnosti, jež obdarovává, str. 64.

jeho dílo četl až, když už měl své největší myšlenky zachycené na papíře. Další inspirace našemu autorovi přišla z Británie. Na soudobé scéně se totiž objevil Charles Darwin se svou prací *O původu druhů* z roku 1859. Nietzsche tuto knihu zcela jistě četl, motivy z evoluční teorie na několika místech svého díla užívá, avšak mnohá východiska bral dosti kriticky. Neprávem, protože při literární komparaci obou autorů se ukázalo, že si byli názorově bližší, než by si Nietzsche připouštěl. Nedorozumění vzniklo nepřesným chápáním mechanismů Darwinem popsané evoluce, a tím pádem mu občas podsouval závěry, které v jeho spisu zcela chybí.⁴⁴ Jeden i druhý totiž navozují představu nikým nestvořeného organického světa, v jehož rámci jednotlivé organismy vzájemně soupeří a usilují o život. Pro oba jmenované platí předpoklad, že lidstvo není žádnou od počátku neměnnou entitou, a tudíž prochází určitými proměnami. Oba autoři v podstatě shodně líčí člověka jako jednoho ze živočišných druhů, který se na planetě objevil náhodou, přestože mu Darwin díky rozumovým schopnostem přisuzuje význačnější postavení než Nietzsche. Velký rozdíl je možno spatřovat v přístupu k zakončení vývoje. Tam, kde Darwin píše o přizpůsobení se daným podmínkám a dosažení optimálního stavu, Nietzsche mluví o neustálém růstu, kdy se nepřizpůsobujeme, ale my sami tyto podmínky vytváříme. Život je nekonečným přemáháním, překonáváním a aktivitou.

Nietzsche navrhuje postavit nadčlověka jako další článek na evolučním řetězci po člověku. Sám si je však vědom nepravděpodobnosti takového procesu. Jen stěží se stane, že by se nadčlověk vyvinul sám od sebe, neboť v polemice proti některým zjednodušujícím tezím dobového darwinismu Nietzsche opakovaně poukazoval na fakt, že v přírodním výběru vítězí průměrní, neboť vyšší typy se nebojí bojovat a klidně i zaniknout, kdežto slabí zůstávají raději v bezpečí, kde i nakonec přežijí. Přírozeným výběrem

---

⁴⁴ HOUDEK, Tomáš. Nietzsche a (ne)přátelé, str. 178.

se nelze vyvinout k vyššímu typu.⁴⁵ Na nadčlověku se musí pracovat.

Nadčlověk je dle maximalistické interpretace bytostí, jež je více než člověk. Není žádnou vznešenou rasou silných lidí, jak to desinterpretovalo národně-socialistické hnutí, neboť dokonalý a silný člověk je stále jenom člověk. Nadčlověk je úplným překonáním člověka, tak jako člověk překonal opici. Podobně jako má člověk se zvířaty společnou vegetativní, instinktivní a smyslovou složku, avšak podstatně zvíře přesahuje díky rozumu, tak stejně i nadčlověk má s člověkem společný rozum, avšak přesahuje ho díky schopnosti přivtělit si myšlenku věčného návratu⁴⁶, kterou budeme rozebírat níže. Nadčlověk je výrazem touhy přivést na svět něco šťastnějšího, vznešenějšího, moudřejšího, než jsme my.

Minimalistické čtení nabízí výklad, že nadčlověk nemusí stát jako další článek na vývojové lince lidských bytostí. Spíše než abychom si ho přáli přivést do existence pomocí různých experimentů, jakých se dopouštěli sovětsí vědci a nacističtí doktoři, má být myšlenka nadčlověka motivací pro práci na nás samých. Motivací proto, aby si každý z nás přál jím být, tedy někým, kdo naplňuje své možnosti a neklesá pod svou úroveň. V tomto čtení ztělesňuje nadčlověk přání zdokonalovat se, tvořit nad sebe, tak moc až sám sebe překonám.⁴⁷ Znovu a znovu moci tvořit něco nového a lepšího. Nelze tedy říci, že nadčlověka bude někdy dosaženo, existuje totiž jen ve výkonu. Je vždy možností nastávání, ale nikdy ne trvajících skutečností. Je tedy výrazem radosti z tvorby a překonávání par excellence.

„Tak tomu chce však má tvořící vůle... přichází vždy jakožto má osvoboditelka, jež přináší radost. Chtění to je, jež osvobozuje...“⁴⁸

---

⁴⁵ KOUBA. Nietzsche: filosofická interpretace, str. 242.

⁴⁶ NOVÁK. Věčný návrat téhož, str. 319.

⁴⁷ SOLOMON. What Nietzsche Really Said, str. 47.

⁴⁸ NIETZSCHE. Tak pravil Zarathustra II, Na blažených ostrovech, str. 70.

Radost právě vyrůstá z aktu tvorby nadčlověka. Tvořící jedinec sám sebe nechápe jako účel, nýbrž jako předěl k čemusi novému. Zaměřuje svou pozornost na bytost, která tu ještě není, a která dává jeho životu smysl. Je pro ni ochoten velkého odříkání. Povznáší se pro ni nad bolest, neboť ta jako nedílná součást celku bytí slouží k posile a osvobození. Má potěšení z konání něčeho, co je obtížné; ze sebezdokonalování a stávání se silnějším a lepším. Nechce mít nic společného s posledními lidmi, kteří se snaží zjednodušit své bytí, tak aby ho už nebylo cítit, neboť útěk před námahou je většinou také únikem před životem. Nehledá rovnost, pokoj nebo štěstí všech na zelené pastvině, ani nechce schovávat hlavu do písku nebeských věcí.⁴⁹ Pro příchod nadčlověka se rád vystaví boji a i nebezpečí vlastního zániku. Při této tvorbě si je jedinec nucen sám svou vůlí určit své směřování, musí být s to dokázat rozkazovat sám sobě. Stává se pánem svých ctností i neřestí, jedincem, který imperativy používá místo toho, aby se jim podřizoval. Kdo si nevydrží sám vládnout, hledá oporu a podporu v cizí víře a jistotě, hledá nějakou jinou vůli, jež mu řekne, co má konat. To je problematické především proto, že ctnost stejně jako neřest působí degenerativně, pokud se jimi necháváme ovládat zvnějšku. Naším úkolem v tomto snažení je si stvořit a zvnitřnit svůj vlastní zákon, kterému se budeme podřizovat právě proto, že sami chceme a ne protože musíme.

Zde by se nám jistě vyplatilo přiblížit Nietzscheho myšlenku vůle k moci s tím, že si nedělám nárok tento pojem plně vyčerpat. Zkusme se zaměřit alespoň na to nejpodstatnější. Nietzsche mluví o tom, že kde našel něco živoucího, našel také vůli k moci. Oba tyto pojmy dává do velmi úzké spojitosti, kdy jedno nemůže být bez druhého. Život je dokonce jediným správným významem pojmu bytí. Život ve své neustálé proměnlivosti je ukazatelem toho, že se Parmenidés mýlil. Představa bytí jako nehybné, neměnné, homogenní a věčně završené jednoty je pro Nietzscheho optický

---

⁴⁹ NIETZSCHE. Tak pravil Zarathustra I, O záhrobnících, str. 25.

klam. Žítí je vždy nezavršené, nikdy nemůže dosáhnout dokonalosti nebo cíle a v pravdě živé je jen tehdy, když se proměňuje, překonává, roste a jde dál. Završení a nastolení rovnováhy by se rovnalo smrti, neboť už by nebylo, kam dále narůstat, což nemůže nastat, má-li být život skutečným životem. Při zkušenosti úmrtí spíše jen dochází k přeskupení jednotlivých nositelů života do jiných forem.⁵⁰ Bytí, byť na jiné úrovni, dále pokračuje ve svém rozvíjení a ustavičného stávání, které je nepřetržité.

Vůle k moci je Nietzscheho odpovědí na základní Aristotelovu otázku: co činí jsoucno jsoucím, již formuloval ve IV. knize své *Metafyziky*. Cílem této vůle je její neustálé stupňování, přemáhání a dosažení většího kvanta moci. Tato touha po naplnění mocí plyne až do nekonečna, protože dosažením svého maxima dostává vůle novou pobídku k jeho překonání. Nutno podotknout, že se o ní mluví i o jako neustále se navracejícím koloběhu, což její tendenci k neomezenému růstu dosti problematizuje. Jsoucno tedy činí jsoucím věčně stoupající a klesající, věčně sebe samu překonávající vůle k moci, která se věčně navrácí ve všech svých podobách. Nietzsche tak touto koncepcí nahrazuje Aristotelův pojem substance. Svět a i my lidé jsme projevem Vůle k moci.

„A víte vůbec, čím je mi svět? Mám vám jej ukázat ve svém zrcadle? Tento svět: monstrum síly, bez počátku, bez konce, pevná, ocelová velikost síly, která ani nepřibývá, ani neubývá, která se nespotebovává, nýbrž jen proměňuje, jako celek je neměně velká, je to rozpočet bez výdajů a ztrát, avšak zároveň bez nárůstu, bez příjmů, je obklopen ničím jako svou mezí, není ničím splývajícím, vyplývaným, ničím nekonečně rozlehlým, nýbrž je vložený do určitého prostoru jakožto určitá síla, nikoli do prostoru, jenž by kdesi byl prázdný, spíše je všude jakožto síla, jakožto hra sil a silových vln je zároveň jedním a vším, zde se kupící, zároveň onde se vymykající, je

---

⁵⁰ NOVÁK. Věčný návrat téhož, str. 46.

mořem sil běsnících a plynoucích v sobě, věčně se proměňuje, věčně se navraceje, s ohromnými roky návratu, s přílivem a odlivem svých podob, expanduje z podob jednoduchých ke komplikovaným, z toho nejpoklidnějšího, nejstrnulejšího, nejchladnějšího expanduje do toho nejžhavějšího, nejdivočejšího, sobě-odporujícího, a pak opět se navrácí z plnosti do prostoty, ze hry protikladů zpět k rozkoši z harmonie, přitakáváje sám sobě v identitě svých drah a roků, žehnaje sám sobě jako tomu, co se musí věčně navracet, sobě jakožto dění nastávání, které nezná žádné nasycení, žádné přesycení, žádnou únavu –: tento můj dionýsovský svět věčného-sebe-utváření, věčné-sebe-destrukce, tento tajemný svět dvojakých žádostí, toto mé mimo dobro i zlo, bez cíle, jestliže štěstí kruhu zahrnuje cíl, bez vůle, jestliže prsten nemá vůči sobě samému dobrou vůli, – chcete nějaké jméno pro tento svět? Řešení pro veškeré jeho hádanky? Světlo i pro vás, vy nejskrytější, nejsilnější, nejneohroženější, nejvíce zaslíbení půlnoci? – Tento svět je vůle k moci – a nic jiného! A i vy sami jste touto vůlí k moci – a nic mimoto!“⁵¹

Vliv vůle je dle Nietzscheho patrný již u eukaryotické buňky, která vystrkuje panožku ne z hladu, ale protože touží po přežití, asimilaci, rozmnožení, chce rozšiřovat svůj vliv. Hlad nebo spíše touhu po nasycení vysvětluje Nietzsche jako derivátní fenomén vůle k moci stát se silnějším. Tímto způsobem si Nietzsche dovoluje chápat působení vůle i na rozhodování a jednání člověka. Vůle k moci je vždy přítomný, ale někdy skrytý motivační princip.

Ta může mít dvě podoby: buď je vůlí silnou, stoupající, nebo slabou, klesající. Toto pro nás bude velice důležité kritérium pro další chápání vůle k moci. Všechno se totiž musí odvíjet od toho, zda je to přínosné pro život, zda daná věc život posiluje a dává mu růst anebo ho oslabuje a dává mu

---

⁵¹ NOVÁK. Věčný návrat téhož, str. 267; NIETZSCHE. Mimo dobro a zlo § 36.

ustrnout. Rozlišuje se, zda jednáme ze síly nebo ze slabosti.

„Co je dobré? – Vše, co v člověku stupňuje pocit moci, vůli k moci, samotnou moc. Co je špatné? – Vše, co pochází ze slabosti. Co je štěstí? – Pocit toho, že moc roste, - že je překonáván odpor. Nikoliv spokojenost, nýbrž více moci; nikoliv mír, ale válka...“⁵²

Život je takto bytostně selektivní, protože musí rozlišovat své podmínky, které buď prospívají v jeho růstu, nebo mu v růstu naopak brání. Veškerá jsoucna jsou hodnocena optikou života, který vyhledává a přitakává těm věcem, jež ho posouvají k jeho maximalizaci, jelikož ho nechávají naplnit jeho určením, být maximalizací. Původ morálních kategorií dobrého a špatného spočívá v principu samotného života, který je vůlí k moci.⁵³

Promluvme již nyní o možném nedorozumění, jež by mohlo vyplynout po přečtení těchto několika řádek. Na začátku práce jsme se přece dozvěděli, že po smrti Boha už žádné dobro a zlo neplatí, že svět bez Boha se stal nevinnou hrou dění položenou mimo morální kategorie. Toto stále platí do takové míry, že nic není dobré nebo zlé o sobě. Neexistuje žádné jedno a vždy správné ani špatné řešení, které by nacházelo svůj pravzor v říši neměnných idejí. Spíše je to tak, že predikáty dobrého a zlého propůjčujeme věcem a jednáním my našimi hodnoceními. Problém tedy není v tom rozhodnout se v situaci mezi dobrem nebo zlem, ale zvolit si mezi více možnostmi, z nich každá obsahuje elementy dobra i zla.⁵⁴ Asi každý víme, že to, co jednou pomohlo, v jiné situaci ale vůbec neprospělo anebo naopak to, co se obecně jevilo jako nepřijatelné, bylo prostě v danou chvíli potřeba vykonat. Právě i naše tvořící vůle teprve hledá, co jest dobré a zlé a snaží se je zkoumat v různých ohledech, jichž tyto jevy mohou nabývat. „Z toho spáčství jsem je vyrušil, hlásaje: co je dobré a zlé, nikdo ještě neví: – leda ten, kdo tvoří! To pak je ten, kdo vytváří cíl člověka a

---

⁵² NIETZSCHE. Antikrist § 2.

⁵³ NOVÁK. Věčný návrat téhož, str. 52.

⁵⁴ KOUBA. Nietzsche: filosofická interpretace, str. 78.

zemi dává její smysl a její budoucnost: ten teprve stvoří, že něco jest dobré a zlé.“⁵⁵ Nietzscheho záměrem jistě není dovést nás k domněnce, že není možné posoudit vhodnost daného činu v určité situaci. Nechce nás dovést ke skepsi nebo relativismu. Snaží se upřít naši pozornost na určité hodnoty, věci, činy a zkoumat jakých významů nabývají v rozličných situacích. Jediným kritériem je nám, zda jde o podporu žití anebo jeho utlumení.

Vůle k moci je poháněna věčným chtěním, které směřuje ke světu a k životu. Musí se neustále s něčím utkávat, usilovat o to být více než doposud, aby byla i nadále. Tehdy když začne vůle k moci slábnout, obrátí se proti sobě, zapře se, aby mohla dále překonávat a být. Začne usilovat o svůj opak, začne utlumovat život, protože to je jediný způsob, jak může ochořelá vůle zůstat vůlí. Vůle potřebuje cíl, a raději bude chtít i nic, než aby vůbec nechtěla. Udržuje si život v rámci přežívání, místo žití, protože není schopna se sebe sama zbavit. Odumírající vůle k moci nedokáže chtít život i s jeho bolestnými a rozporuplnými stránkami, nedokáže se smířit s tím, že i utrpení a neustálé přemáhání patří k realitě tohoto života a světa, a proto ho vyhláší za život nepravý. Přenáší smysl z přítomného okamžiku do zásvětní reality, kde posléze dojde k vykoupení všech slabostí, útrap a snášeného příkoří.⁵⁶ Takový lidé z aktivního přemáhání sebe sama činí pasivní snášení těžkostí. Chtějí přirozené aspekty života zastínit vidinou posmrtného odpočinku na onom světě. Nietzsche jim zazlívá, že tímto přístupem znehodnocují tento svět a náš život v něm. Úzkostlivě potřebují věřit v jeden neměnný řád, který lze poznávat a následovat, čímž odhazují jakékoli jiné interpretace do říše lži. Za takovouto touhou je nepokryté nepřátelství k životu, neboť veškerý život spočívá na zdání, na nutnosti perspektivy a omylu. Lidem s odumírající vůlí, churavým a slabým jejich přirozenost brání přijmout skutečnost i s

---

⁵⁵ NIETZSCHE. Tak pravil Zarathustra III, O starých a nových deskách str. 165.

⁵⁶ HANYŠ. Nietzsche a (ne)přátelé, str. 189.

jejími problematickými stránkami. Nectí skutečnost a utíkají do neexistujících světů, které jsou zbaveny nebezpečné mnohoznačnosti a nároku na neustálé sebe překonávání. Jejich nátura jim zabraňuje přijmout celek života s radostí, a proto ho raději celý zahazují, odmítají a pošlapávají. Žítí je pro ně obtížné a trudné. A protože v těchto lidech nepůsobí silná vůle, která by hledala své vlastní normy, raději poslouchají a přejímají cizí ideály. Slabí jedinci si nedokáží rozkazovat, a proto si žádají někoho, kdo je povede a dá jim smysl.⁵⁷ Z nedostatku vůle požadují víru. Požadují jistoty, protože nejsou ochotni vystavit se riziku nejistoty. Touží, aby platila pouze jedna pro všechny platná morálka, aby se všichni shodli na jednom světónázoru a existovala pouze jedna pravda, které se podřídí.

O těch, kdož stojí o podporu života a tedy jsou ztělesněním silné vůle, mluví Nietzsche jako o vyšších lidech, či mostech k nadčlověku. Rozhodují se sami za sebe a vědí, že jsou posledními určovateli vlastních hodnot, které nepotřebují vyhlášovat za boží zákon nebo všelidské pravidlo. Stačí jim, že jsou sami dobří, neboť se radují ze života⁵⁸ a distancují se od těch, kteří tak nečiní. Typickým znakem života je snaha akumulovat sílu pro vyživování, plození, dědičnost, pro společnost a oni tomu přitakávají. Chtění každého jedince být silnější je jedinou skutečností. Nejde jim o sebezáchovu, ale o to stát se pánem, chtít být více, chtít být silnější. Jejich pocit štěstí pramení z toho, že překonávají určitou překážku. Známkou silné vůle je aktivita, jež si přisvojuje, zmocňuje se, podrobuje si, ovládá.⁵⁹ Má tu schopnost vyrovnat se s nežádoucími vlivy, tak že se je nesnaží úplně odstranit, ale spíše je drží v patřičných mezích. Nietzsche odmítá ten morální postoj, který touží ze světa vymýtit všechno zlo a podporovat pouze dobro, neboť by to znamenalo vyškrtnout celou jednu polovinu

---

⁵⁷ NIETZSCHE. Radostná věda §347.

⁵⁸ DELEUZE. Nietzsche a filosofie, str. 208.

⁵⁹ DELEUZE. Nietzsche a filosofie, str. 76.

vlastností, celý jeden pohled na svět: ten, který morálka odsuzuje.⁶⁰ Snaha zbavit se neřestí by vedla pouze k ochuzení, neboť v sobě každý jedinec nese to vyšší i to nižší. „Je jednotou tvořeného a tvůrce: v člověku je látka, zlomek, nadbytek, kal, výkal, nesmysl, chaos; ale v člověku je rovněž tvůrce, formovatel, tvrdost kladiva, božství diváka a sedmý den.“⁶¹ Pokud se chce jedinec stát lepším, musí rozvíjet nikoli pouze své ctnosti ale zároveň i své neřesti. Zde se nám hodí použít obraz stromu⁶²: čím více chce růst vzhůru za sluncem, tím více se musí jeho kořeny drát dolů do země, aby ho nevyvrátil vítr. Dle Nietzscheho jednoduše každá negativní vlastnost v sobě nese skrytou pozitivní energii, která se ale projevuje třeba jen v určité situaci. Zbavit se jí se vším všudy sebou nese nejen odstranění toho nežádoucího ale i ztrátu toho cenného. A ve výsledku by člověku neuškodilo pouze odstranění jeho vnitřních špatností, ale ochudilo by ho i vymazání všeho náročného ze světa. Lidský rod nejvíce vyrostl tam, kde na něj působilo nebezpečí, bolest a velký tlak, neboť aby přežil, musel s těmito nepřízněmi potýkat, čímž narůstal na síle. Nejen, že díky těmto nepříjemnostem zesílil, ale i si díky nim uvědomoval cennost toho stavu, kdy už překážky překonal, a tedy na něj nepůsobí.

„Chcete-li tedy potlačit a zmírnit lidskou bolest, musíte pak potlačit a zmenšit i lidskou schopnost radosti.“⁶³

Nietzsche o dobru a zlu, radosti a bolesti, štěstí a neštěstí mluví jako o sourozencích, dvojčatech, jež společně rostou anebo spolu i upadají. Jedinci podněcovaní silnou vůlí k moci afirmují utrpení v tomto světě jako jeho přirozenou součást. Úmyslně se vystavují nebezpečí a z něj čerpají novou energii. Jejich síla se ukazuje pouze tam, kde kladou odpor jiné síle. Osvědčují se tak v souboji s velkým nepřítelem, kterého ale netouží zničit,

---

⁶⁰ KOUBA. Nietzsche: filosofická interpretace, str. 91.

⁶¹ NIETZSCHE. Mimo dobro a zlo §225.

⁶² NIETZSCHE. Tak pravil Zarathustra I, O stromu na hoře, str. 39.

⁶³ NIETZSCHE. Radostná věda §12.

neboť tam, kde slábne nebo mizí protivník, nastává úbytek moci. Projev slabosti není tedy pouze neschopnost klást dostatečný odpor, ale i neschopnost si dostatečný odpor připustit. Bezpodmínečné zavržení všech neřestí a pokušení svědčí o neschopnosti aktivně udržet věci v mezích. Je snazší se něčeho úplně vzdát, než to mít pod kontrolou.

„Jen ten, kdo je mořem, smí si troufati, že pojme do sebe špinavý proud a sám se nepokálí.“⁶⁴

Silná vůle k moci se dokáže otevřít rozmanitosti a přitom ji zvládnout. Zvládne přijmout jinakost a zároveň sebe sama prosadit. Je pro ni výzvou, kterou ráda přijímá, neboť se touží utkávat a přemocňovat. Klidně se nechá zatáhnout daleko stranou, téměř až se ztratit, ale přesto si vymůže svůj celkový směr. Má své nepřátele ráda, protože má koho překonávat, potlačovat a díky nim může růst. Kdežto slabost „neguje vše, čím sama není, a činí tuto negaci svou vlastní podstatou a principem své existence“.⁶⁵ Odmítá veškerou jinakost, snaží se zničit své nepřátele, kterými jsou ti, kteří nesmýšlejí stejně jako ona.

Kontrast mezi silou a slabostí se nejlépe ukazuje na schopnosti jednat jiným způsobem. Slaboch se není schopen zachovat jinak, než jak se i zachoval. Pro něco se rozhodne, protože není s to se rozhodnout pro cokoli jiného. Bude hodný, slušný, cudný a pokorný, protože ani jiný být neumí. Nepomstí se ne, protože by nechtěl, ale protože to nesvede. „Často jsem se smál slabochům, kteří si namlouvají, že jsou dobří, protože mají chromé hnáty.“⁶⁶ Dobrota, čest, pokora a soucitnost nepředstavuje hodnotu tam, kde pramení ze slabosti jednajícího. Zrovna tak tvrdost, podlost, povýšenost, nemilosrdnost mají svou hodnotu, jen pokud zrovna pramení z pozice silné a je potřeba je v dané situaci uplatnit. Silný jedinec má na výběr z mnoha možností toho, jak se dále zachovat. Ne zvolí si nějaké

---

⁶⁴ NIETZSCHE. Tak pravil Zarathustra, str. 10.

⁶⁵ DELEUZE. Nietzsche a filosofie str. 21.

⁶⁶ NIETZSCHE. Tak pravil Zarathustra II, O vznešených, str. 98.

jednání, jenom protože by bylo dobré. Klidně si vybere i to nemorální, když ho bude zrovna v dané situaci potřeba uplatnit. V tom tkví tvůrčí činnost silného jedince, že se nepřimkne k hodnotě s konečnou platností, ale je bdělý a učí se soudit, co daná událost zrovna chce.⁶⁷ Dokáže být dobrý i zlý, kdežto lidé prostě nemorální takový cit postrádají, stejně jako lidé pouze morální. Neplatí tedy ani to, že by ničení starého a tvoření nového bylo vždy dobrem samo o sobě. Opět se musíme ptát, zda tvoří slabost nebo síla, hlad nebo nadbytek. „Žádost po ničení, změně, dění může být výrazem neobyčejně bohaté, budoucností těhotné síly... ale může to být i nenávist nevydařeného, strádajícího, ošizeného, který ničí, ničit musí, protože ho vše trvajících... pobuřuje... Vůle zvětšovat může pocházet jednak z vděku a lásky... Může však být také tyranskou vůlí člověka těžce zkoušeného, bojujícího, mučeného, který by chtěl to zcela osobní, jedinečné, těsné... učinit závazným zákonem a nutností.“⁶⁸

Z výše řečeného vyplývá, že ani tvorba nemusí být za každou cenu pozitivně hodnocena, a tím pádem ani spokojenost nemusí být vždy špatná, což se nám ještě jednou zopakuje v kapitole věčného návratu téhož. Proto je dobře srozumitelné položení nadčlověka jako smyslu země právě v době nihilismu. Pod zorným úhlem nadčlověka je dění vnímáno hlediskem evoluce, směřování k vyššímu cíli. Okamžik se stává přechodem, jehož smysl tkví v tom, k čemu směřuje. Zde se přítomnost ztrácí jako roztržka mezi minulostí a budoucností. Není možno stagnovat. Zde musí docházet buď k růstu, nebo úpadku.⁶⁹ Ale i samotné vidění světa jako vůle k moci může být ve světle perspektivismu pouze jednou z mnoha dalších interpretací vesmíru.

---

⁶⁷ KOUBA. Nietzsche: filosofická interpretace, str. 104.

⁶⁸ NIETZSCHE. Radostná věda §370.

⁶⁹ KOUBA. Nietzsche: filosofická interpretace, str. 57.

Doposud jsme vůli k moci rozdělovali na silnou a slabou s tím, že síla přísluší těm, kdo sami sobě jsou pány a slabost zas těm, kteří si chtějí nechat poroučet od druhých. Nietzsche v tomto ohledu mluví o panské a otrocké morálce. Lidi jsme rozdělovali prozatím tak, že buď někdo splňuje kritéria síly, a pak se jedná o pána anebo je nesplňuje, a pak se jedná o slabocha nebo otroka. Není tomu ovšem tak, že by Nietzsche rozděloval společnost dle socioekonomického statusu na aristokraty a jejich poddané, spíše mu jde o to ukázat to, že každý jedinec má v sobě zakořeněné vyšší a nižší mentální vzorce chování.

„Existuje panská morálka a otrocká morálka; hned k tomu však dodávám, že se... vyskytují pokusy o zprostředkování mezi oběma morálkami, ještě častěji pak jejich propletení..., ba občas jejich tvrdé sousedství – dokonce v témže člověku, uvnitř jedné duše.“⁷⁰

V psychice každého člověka se tedy nachází pozitivní tendence k síle a vlastnímu sebepřekonávání a zároveň i negativní tíhnutí k tomu vše zakonzervovat, dokonce i vlastní nedostatky. Jedny složky vedou k aktivitě a druhé k pasivitě. Záleží tedy na každém, které složky v sobě nechá převážit a zvítězit. Důraz na sebepřekonávání a stávání se silnějším a lepším má za účel nás dovést k tomu, abychom se stále více stávali sami sebou. Sami sebou jsme tehdy, když se zbavujeme elementů, které jsou cizí naší osobnosti a posilujeme vlastnosti vedoucí k autenticitě a svobodě. Stát se takovými, kteří jsou schopni dávat svému životu vlastní hodnoty.⁷¹ Právě myšlenka nadčlověka nás k tomuto nabádá, nicméně vždy hrozí riziko, že raději před uskutečněním vlastního já utečeme, identifikujeme se s davem a přijmeme jeho hodnoty a smýšlení. Nietzscheho učení vede k odhalení našich zdrojů pozitivních vzorců jednání, které v nás jsou zakořeněny, ale z

---

⁷⁰ NIETZSCHE. Mimo dobro a zlo §260.

⁷¹ GOLOMB, Jacob. The Oxford Handbook of Nietzsche, str. 526.

důvodu strachu jsme je pohřbili hodně hluboko do našeho podvědomí. Právě jeho filosofování kladivem, kdy odstraňuje Boha spolu se starými hodnotami a nabízí nám místo něj nadčlověka, v nás má probudit touhu odstranit traumata, obavy, ressentiment, staré systémy a nánosy z dětství. Máme si každý najít svou vlastní perspektivu, vlastní cíl a být autonomní, překročit se a jít za sebou samými. „Buď mužem a nenásleduj mne, – nýbrž sebe! Nýbrž sebe!“⁷²

Odraz myšlenek spojených s vůlí k moci bychom v dnešní době mohli hledat například u motivačního řečníka a marketingového konzultanta Simona Sinka. Ten rozlišuje naše počínání na hry konečné a nekonečné. Konečná hra má svá pevně daná pravidla a všem jsou známi ti, kdo se jí účastní, kdežto v nekonečné hře nejsou protihráči známi a s postupem času se mění její pravidla. Konečnými hrami jsou například sporty, počítačové nebo stolní hry, nekonečnou hrou je lidský život, partnerský vztah nebo vedení firmy. Cílem konečné hry je přemoci svou konkurenci a zvítězit, cílem nekonečné hry je udržet hru v chodu. Hlavním principem, jak se udržet hráčem nekonečné hry, je odhlédnutí od snahy zvítězit i překonat své nepřátele, neboť nejde o to neprohrát žádnou bitvu, ale o to se z neúspěchu oklepat a pokračovat dál. Je výhodnější být svým vlastním soupeřem a usilovat o překonání sebe sama, než směřovat proti konkurenci a překonávat ostatní. Je prospěšnější určit si vlastní hodnoty a smysl svého počínání dřív, než začít řešit, co konkrétního udělat a jak to zařídit, protože jen ty jedince nejspíš u činnosti udrží a třeba ještě někoho inspirují.

Myšlenka nadčlověka je radostná z toho důvodu, že nám ukazuje novou cestu, jak chápat a tvořit nový smysl života. Svůj význam nachází především v tvorbě nových věcí a překonávání sebe samého.

---

⁷² NIETZSCHE. Radostná věda §99.

2.4 Věčný návrat téhož

Kapitola, v níž se dozvíme, co je věčný návrat téhož, jakou má funkci, jaký je jeho vztah k nadčlověku a co je na něm vlastně radostného.

Zprvu si připomeňme, že věčný návrat stejného je alternativou pro židovsko-křesťanskou tradicí preferovaný lineární čas, jenž měl počátek a bude mít i svůj konec. Zkusme se zamyslet, kde mohl Nietzsche nalézt inspiraci pro svou koncepci. Nejpravděpodobnější je vliv George Fridericha Creuzera, Jakoba Bachofena a Friedricha Schellinga, kteří se zaobírali mytologickými koncepcemi a symboly starověkých civilizací. Motivy kosmu jako neustávajícího klokotání lze nalézt už ve starobylých kulturách Indů, Aztéků a Mayů v Mexiku nebo třeba starověkých Řeků. Když se opřeme o zlomky filosofa Hérakleita, pak je vesmír věčný, ale v určitých pevných periodách dochází k celosvětové katastrofě, kdy je stráven obrovským požárem. A pak teprve z ohně vše znovu povstává. Nešlo však ještě o věčný návrat téhož. To až pak někteří myslitelé pozdního starověku – pythagorejci, stoikové, platonikové – uznávali, že v každém z těchto cyklů se reprodukuje stejné situace, které se už utvářely v předešlých, a budou se opakovat v cyklech následujících až do nekonečna. Žádná událost podle nich není jedinečná, neodehraje se jednou provždy, ale odehrála se, odehrává se a bude se odehrávat ustavičně. Jde o věčný návrat téhož.⁷³

Religionista Mircea Eliade toto chápe jako anulaci uplynulé doby. Protože každý systém postupem času kostnatí a stává se rigidním, musí docházet k jeho regeneraci a návratu do původní jednoty. Archaické společnosti toto imitovali skrze rozličné narativy, symboly a rituální činnosti, které v různých obměnách přežívají dodnes. Sám Nietzsche svou

---

⁷³ ELIADE, Mircea. Mýtus o věčném návratu, str. 62.

koncepti formuluje podobně jako Řekové: „celé soukolí věčně opakuje svůj nápěv, jež nikdy nelze nazvat melodií.“⁷⁴ Nicméně by nás to nemělo zavést k přílišnému ztotožňování mezi jeho a jejich myšlenkami. Vysloveně varuje před hledáním paralel v cyklických pohybech nebeských těles, střídání ročních období nebo dne a noci, neboť náš astrální systém je výjimkou ve vesmíru.⁷⁵

Hlavní je, že po smrti Boha máme svět zbavit balastu, který jsme si do něj projektovali. Máme opustit představu, že svět má určitý řád. Máme se střežit domněnky, že má tendenci dosahovat nějakých forem, že by chtěl být krásnější, dokonalejší, komplikovanější. Nespojovat si s ním predikáty moudrosti, dobroty, rozumnosti nebo smysluplného uspořádání. Nesnažit se ho vidět jako živý organismus nebo naopak stroj s určitou funkcí. Nevkládat do něj morální kategorie dobra a zla. Nechtít mu podsouvat neměnnost, jednotu, stálost nebo pochopitelnost. To by bylo zlidšťování! Tyto předsudky člověk do světa vložil, protože skutečné poznání by ho zničilo.⁷⁶ Uvěřil těmto omylům, aby mohl přežít. Ale teprve když jsou tyto projekce popřeny a vypoví se jim víra, může skutečná pravda vyplout na povrch. A pravdou je to, že celkový charakter světa je věčný chaos, kde se všechny námi vnímané kategorie mísí dohromady. Jedná se o přelévající se vůli k moci, jež je pro nás nepřehledná, protože nemá žádné pevné zákony. Tím, že nemá jeden jasný sjednocující rámec, jenž by všemu dodával jednoznačné kontury a absolutně platné vysvětlení, v něm chybí i jakákoli představa Božího plánu.

„Neb veškery věci jsou křtěny u zdroje věčnosti a mimo dobro a zlo; i dobro a zlo však jsou jen přechodnými stíny a vlhkými chmurami a vleklými mračny. Věru, je žehnáním a ne rouháním, hlásám-li: nad všemi

---

⁷⁴ NIETZSCHE. Radostná věda §109.

⁷⁵ LOEB, S. P., The Oxford Handbook of Nietzsche, str. 657.

⁷⁶ NIETZSCHE. Mimo dobro a zlo §39.

věcmi klene se nebe náhoda, nebe nevinnost, nebe nenadání, nebe bujnost. Z nenadání – toť nejstarší šlechtictví světa, to já jsem vrátil věcem, osvobodiv je z rabství pod vládou účelu. Tuto svobodu, toto nebeské veselí jak azurný zvon jsem postavil nade všechny věci, když jsem hlásal: není pravda, že nad nimi a jimi nějaká věčná vůle – chce.“⁷⁷

Svět nemá konečný účel ani cíl, k němuž by postupně směřoval. Nenachyluje se k žádnému vyvrcholení. Tím pádem se sice jedinci ztrácí možnost participovat na předzjednaném plánu a tím svůj život vyplnit smyslem, ale díky tomu zároveň tu není nic, čemu by se protivil a komu by se za to pak zodpovídal. Člověk je tak postaven mimo dobro a zlo. Nastává tu otevřenost pro vše, aniž by se něčemu dávala obzvlášť přednost. Pokud totiž neexistuje žádný poslední důvod, pak nás k němu nemůže nic přiblížit, ale ani od něj vzdálit, a pak platí, že nic není pravda, vše je dovoleno. Veškeré jednání se tak ukazuje jako stejně hodnotné, stejně nevinné,⁷⁸ a právě to je Nietzscheho radostná zvěst. Svět pojatý jako vůle k moci je nevinnou hrou dění, kdy se síla ustavičně dál přelévá, roste výše, stupňuje se a graduje. Život je právě tímto úsilím o překonávání a smrti by se rovnal stav dosažení cíle v klidu, dokonalosti a rovnováze. Vůle k moci ale netouží po tom něčeho dosáhnout nebo se zachovat taková, jaká je. Naopak se chce stále znovu překonávat tak dlouho, jak jen je to možné, a protože kombinatorické možnosti světa jsou omezené, nemůže růst donekonečna a jediným jejím východiskem je věčný návrat stejného.

Celá koncepce stojí na několika předpokladech. Zaprvé: Svět a jeho vnitřní obsahy jsou konečné a musí být neustále tytéž, protože jinak by mu v nekonečném čase jeho trvání ubývalo sil a postupně by ochaboval až by docela zanikl. Zadruhé: Bytí nemůže nebýt a tím pádem musí vše trvat až do nekonečna. Kdyby mohl vesmír dosáhnout svého vyvrcholení a zastavit

---

⁷⁷ NIETZSCHE. Tak pravil Zarathustra III, Před východem slunce, str. 139.

⁷⁸ NOVÁK. Věčný návrat téhož, str. 64.

se, už by k tomu muselo dojít.⁷⁹

V myšlence věčného návratu tak přítomnost obsahuje celý čas, neboť vše, co se již stalo, se bude znovu a znovu opakovat tímtež způsobem a vše, co se teprve stane, bude pouze odhalením toho, co se již nespočetněkrát událo. Minulost se stává nerozlišitelnou od budoucnosti a naopak. Z tohoto hlediska svět nikam nesměruje. Jeho konec, ani začátek není důležitější než kterýkoli bod jeho cesty. A protože se bude věčně navracet stále stejným způsobem, pak už je nyní hotový a dokonalý. V tomto okamžiku už není kam stoupat nebo klesat. To, co se nyní děje, se bude věčně navracet zcela stejným způsobem a zároveň už to tu nespočetněkrát bylo. Pokud je svět skutečně takto rozvržen, pak už lze jediné přitakat, všemu co se nám stalo a děje, protože to ani nemůže být jinak. Máme se smířit s naším bytím. „Nahlédnout absolutní platnost okamžiku znamená přitakat bez výjimky všemu jako svému osudu a milovat je, včetně bolestivých stránek, které jsou nejenom nutné, nýbrž ve svém bytí i žádoucí.“⁸⁰ Není již třeba se v myšlenkách vracet do minulosti a obviňovat se za špatná rozhodnutí, protože jsme vlastně ani jinak jednat nemohli. Není již třeba se strachovat z budoucnosti, protože stejně pouze odkryje to, co už se nekonečněkrát stalo. Budoucnost, přítomnost i minulost jsou v tomto vidění zcela nevinné.

Avšak tím nemá být řečeno, že je myšlenka věčného návratu stejného pouze útěšnou a smiřující, protože pak by se každé naše rozhodnutí a jednání zdálo jakoby příliš lhostejné. Pokud by nic nemělo větší dopad, pak bychom mluvili o nesnesitelné lehkosti bytí. Ona je však tou největší zátěží, jež drtí a ničí. Její tíha tkví v tom, že zatížila každý okamžik přímo absolutním důrazem, tak že je pochopen jako věčně se navracející.

„Co kdyby se jednoho dne nebo jedné noci vplížil do tvé nejosamělejší samoty nějaký démon a řekl ti: ‚Tento život, jak jej teď žiješ a jaks jej žil,

---

⁷⁹ NOVÁK. Věčný návrat téhož, str. 179.

⁸⁰ KOUBA. Nietzsche: filosofická interpretace, str. 47.

budeš muset žít ještě jednou a ještě nespočetněkrát; a nebude v něm nic nového, nýbrž musí se ti navracet každá bolest a každá rozkoš a každý nápad a vzdech a vše, co bylo ve tvém životě nevýslovně malé i velké, a všechno ve stejném pořadí a sledu - a také tento pavouk a toto měsíční světlo mezi stromy a také tento okamžik a já sám. Věčné přesýpací hodiny bytí se stále znovu obracejí - a ty s nimi, zrnko prachu! ‘ - Nevrho by ses na zem, neskřípal zuby a neproklínal démona, jenž by takto mluvil? Nebo jsi jednou zažil tak úžasný okamžik, v němž bys mu odpověděl: ‚Tys bůh a já nikdy neslyšel nic božštějšího! ‘ Kdyby se tě ona myšlenka zmocnila, pak by proměnila tvé bytí a snad by tě i rozdrtila; nikdy neumlkající otázka: ‚Chceš to ještě jednou a ještě nespočetněkrát? ‘ by ležela na tvém jednání jako největší zátěž! Neboť jak dobrým by ses musel sobě samému i životu stát, abys již po ničem netoužil víc než po tomto posledním věčném stvrzení a zpečetění?“⁸¹

Zde si uvedeme dva interprety, kteří se s touto myšlenkou snažili vyrovnat, ale každý z jiného úhlu pohledu. Gilles Deleuze chápe věčný návrat jako nárok na člověka podobně silný, jakým je kategorický imperativ... „To, co chceš, chtěj takovým způsobem, abys to chtěl jako věčně se navracející.“⁸² Tím pádem si od epifanie věčného návratu téhož musíme moc a moc dávat pozor, jak se rozhodneme, neboť cokoliv učiním nebo naopak neučiním, se bude stále znovu vracet tím stejným způsobem. Podobně tak se bude ještě nekonečněkrát opakovat každá příležitost, kterou jsme využili nebo naopak promarnili. Veškeré mé dění musí být ospravedlněné v každém jeho okamžiku, neboť vše, co činím, se bude věčně navracet. Nemáme se rozhlížet po dalekých neznámých ideálech, nýbrž žít radostně tak, abychom chtěli žít ještě jednou a po celou věčnost takto! To je pravý prubířský kámen. Nietzsche si přeje, abychom si vstříc smrti řekli: „To že byl život?

---

⁸¹ NIETZSCHE. Radostná věda §341.

⁸² DELEUZE. Nietzsche a filosofie, str. 121.

Nuže vzhůru! Nuže ještě jednou.“⁸³

Jinou perspektivu nastiňuje Pavel Kouba. Z jeho úhlu pohledu se nejedná o parafrázi kantovského obecného pravidla jednání. Dle něj nás věčný návrat nemá navigovat ve smyslu, jak se rozhodnout. Má prý spíš ambici plně nás ztotožnit s vlastním konáním. Každý máme právo se zachovat, jak se nám zlíbí, ale je třeba myslet na to, že každý náš výkon se bude už navěky navracet. „Není tomu tedy tak, že by nás jistý druh jednání přiváděl k věčnosti, nýbrž naopak – zkušenost věčnosti vede nakonec k přijetí každého jednání.“⁸⁴ Jde tu o přijetí všeho, co jest. Máme se učit na každý okamžik našeho života dívat jako na věčný a tedy ho přijmout se vším všudy. V rámci věčného návratu téhož se vlastně o ničem nerozhodujeme doopravdy, spíše se máme smířit s tím, jak jsme se již nespočetněkrát rozhodli, a jak se ještě nekonečněkrát rozhodneme. Naším úkolem v tomto rozvržení je smíření s vlastním osudem, neboť zvrátit rozhodnuté již nelze. Jsme tlačeni k přijetí nevyhnutelnosti.⁸⁵ Zkouškou naší ochoty přitakat světu i našemu životu takovému, jaký jest, je právě otázka, zda si dokážeme přát, aby se každý okamžik nekonečněkrát navracel. Tento postoj nazývá Nietzsche amor fati: přitakání a láska k osudu, takovému jaký je. Milování svého života. Nechtít nic jinak, do budoucna, do minula, ani na věky věků.

Zůstává samozřejmě otevřenou otázkou, zda se vesmír bude skutečně věčně navracet tímto způsobem, tak že každý z nás bude znovu a opět žít svůj identický život bez jediné změny, tak jak ho žije nyní. Zda se budou znovu stejně opakovat všechna důležitá rozhodnutí, omyly a úspěchy. Oskar Becker, žák Edmunda Husserla, se snažil koncepci věčného návratu téhož dokonce matematicky dokázat, nicméně jako celek byla myšlenka myšlenek už několikrát vyvrácena. Její hlavní logické mezery tkví v tezi

---

⁸³ NIETZSCHE. Tak pravil Zarathustra III, O vidění a hádance, str. 131.

⁸⁴ KOUBA. Nietzsche: filosofická interpretace, str. 47.

⁸⁵ NOVÁK. Věčný návrat téhož, str. 76.

o opakování stále stejného, neboť i když nastane tatáž chvíle znovu, je jiná už tím, že nastala jindy. Přibližme si to na příkladu knihy, v níž jsou vytištěny dvě stránky se stejným textem. Stránky jsou sice navzájem totožné svým obsahem, avšak jsou odlišné tím, že jsou každá v knize na jiném místě. Stejně tak, když stejný okamžik nastává znovu, i když přináší stejný obsah, je jiným už jenom tím, že přichází jindy. Vzpomeňme také úvahu, kterou formuloval Walter Kaufmann: Mějme tři kola stejné velikosti rotující na stejné ose. Obvod každého z kruhů označme bodem a tyto body vyrovnejme do jedné rovné linky. Pokud by rychlost druhého kola byla dvakrát větší než je rychlost první a rotace třetího byla $1/\Pi$ rychlosti prvního kola, pak by se původní linka nikdy nevrátila zpět. Proti myšlence myšlenek svědčí také to, že sám Nietzsche se přiznal, že z vlastní slabosti nebo nemoci nebyl schopen přijmout svůj osud a přát si ho prožít ještě mnohokrát.⁸⁶ Avšak i s přihlédnutím k těmto námitkám bychom neměli dojít k závěru, že je koncepce věčného návratu stejného smetena ze stolu. Domyšlena dokonce sice nejde obhájit, ale je dost pravděpodobné, že ji Nietzsche do krajnosti nikdy domýšlet nechtěl. Důležité je to, že má v sobě potenciál inspirovat a obracet orientaci lidského konání a směřování. Její důsledné přivtělení má za následek dvojí osvobození. V první řadě dojde k negaci, kdy ze sebe setřeseme veškeré staré hodnoty. Teprve tak se lidství zbaví „okovů mrzačící morálky hanby i morálky viny, odplaty a trestu“ a zároveň dojde k uvolnění člověka k překonávání sebe sama a gradaci vlastní vůle, která je „radostí, odvahou, opojením a smírem“.⁸⁷ Přijetí myšlenky věčného návratu znamená nejen přát si znovu prožít všechno vznešené, krásné a hrdinské, ale právě i to mrzké, bolestné a odporové. Proto je upřímné a důsledné přijetí věčného návratu téhož největším důkazem lásky k sobě, svému životu a tomuto světu. Znamená

---

⁸⁶ LOEB, S. P., The Oxford Handbook of Nietzsche, str. 668.

⁸⁷ NOVÁK. Věčný návrat téhož, str. 320.

to, že tento náš život je pro nás díky těm několika málo velkým činům, kdy se ukázala naše odvaha, síla a charakter, snesitelný a žádoucí. Že ho chceme prožít znovu i s těmi obdobími, kdy jsme se projevovali jako slaboši nebo zbabělci. Právě tak se stvrzuje přijetí života, tím že ho chceme žít stále dokola stejným způsobem po neomezenou dobu.

Na konec práce si ještě zkusme v krátkosti harmonizovat věčný návrat téhož s myšlenkou nadčlověka. Myšlenka věčného návratu nám umožňuje se spokojit se světem a životem jako daným. Nadčlověk nám naopak dovoluje překročit danost jako překážku. Obě koncepce se navzájem potřebují, aby si navzájem odhalovaly nedostatky té druhé. Tvůrčí směřování k budoucnosti potřebuje věčný návrat, abychom se dokázali spokojit s tím, jací jsme a nevyhasli při lopocení za nedosažitelným cílem.⁸⁸ Bezvýhradné přijetí danosti potřebuje zase myšlenku nadčlověka, abychom nezkostnatěli v netvůrčí spokojenosti se vším. Neboť všechno žvýkati a strávití toť pravým způsobem vepřů. My se máme naučit říkat ano i ne.⁸⁹ Lze postupovat i tak, že budeme myšlenky řadit hierarchicky, z čehož ovšem pramení problém, kterou nadřadit a kterou podřadit. Zvolíme-li jako důležitější myšlenku myšlenek, pak nadčlověk není cílem, ale pouze jednou z mnoha bytostí stejně hodnotnou jako všechny ostatní a on se bude věčna navracet stejně tak jako poslední člověk. Čas se stává cyklickým, opakujícím se a žádný jeho okamžik není důležitější než předchozí nebo následující. Postavíme-li na vrchol žebříčku nadčlověka, pak je věčný návrat pouhým instrumentem, jehož přivtělením se nadčlověk rodí. Ale čas zůstává lineárním postupem, evolucí a pokrokem. Z tohoto hlediska je každý okamžik poměřován z hlediska tvůrčí síly a lze ho srovnávat s ostatními. Nedovolím si však postupovat dále, protože další křížení těchto dvou koncepcí by nás nejspíš zavedlo do nepřekonatelných

---

⁸⁸ KOUBA. Nietzsche: filosofická interpretace, str. 62.

⁸⁹ DELEUZE. Nietzsche a filosofie, str. 308.

problémů. Smiřme se s tím, že pokud na sebe narážejí a tvoří nekoherentní celek, pak i odpovídají našemu světu pojímanému jako chaos. Opět si budeme muset vystačit s tím, že jde o pouhé interpretace skutečnosti, které si nedělají nárok na absolutní popis fungování vesmíru.

Věčný návrat tedy přináší radost, protože nás učí afirmovat skutečnost, takovou, jaká je anebo nás učí žít tím nejlepším možným způsobem. Nauka nás zbavuje nátlaku minulosti, strachu z budoucnosti a smiřuje s přítomností.

3. Závěr

Bakalářská práce si kladla za úkol představit hlavní Nietzscheho myšlenky ve světle radosti z nich plynoucí.

Vnímáme, že radost z nich pramení především proto, že jsou odlehčující. Smrt Boha sebou přináší nejen riziko, ale právě i možnost osvobození od předem daných a neměnných hodnot, od tlaku nepodmíněného nároku smyslu a proviňování se proti jednomu předem danému plánu. Je uvolněním od absolutismu jediné pravdy. Po jeho smrti mohou platit další a nové možnosti, kdy si jedinec sám může tvořit nové hodnoty a dávat svému životu vlastní smysl. Ježíš je radostným poslem, neboť nás zbavuje morálního výkladu světa a onoho přísného rozdělení na dobro a zlo. Ulehčuje nám, neboť je mu cizí myšlenka hříšnosti, ba naopak propaguje myšlenku jednoty mezi bohem a člověkem. Myšlenka nadčlověka je radostná, neboť nám nabízí situovaný smysl v období nihilismu. Věčný návrat téhož je radostný, neboť nás přivádí k přítomnému okamžiku a k tomu ho plně prožívat a přijímat se vším všudy. Jako nevinnost dění má potenciál nás zbavit špatných vzpomínek na minulost i strachu z budoucnosti, protože v našem jednání pouze odhalujeme to, co se již nesčetněkrát stalo, a co se ještě nesčetněkrát stane.

Avšak na druhou stranu jsou tyto myšlenky zároveň i zatěžující, neboť nejsou pouhým osvobozením od něčeho, ale taktéž vybídnutím k něčemu. Kladou na jedince nároky a mají ho posunout dál. Nadčlověk je tísnivý, neboť vybízí k překonávání sebe sama. Vede jedince k tomu, aby si přál být lepším, silnějším a dokonalejším. Myšlenka věčného návratu je těžkou, neboť nás vede k tomu, abychom dobře vážili, jak se napříště rozhodneme, protože každé naše rozhodnutí má platnost věčného neměnného opakování.

Každá z Nietzscheho klíčových myšlenek je dvojnásobná, protože radost není tím posledním, k čemu bychom všichni měli nakonec dospět. Po smrti

Boha nelze žádnou vlastnost postavit na vrchol žebříčku hodnot a všechno jí podřadit, neboť bychom se dopouštěli nemístné jednostrannosti. V chaosu dění je vše spolu promíšeno tak, že dobré i špatné, štěstí i neštěstí, radost i bolest jsou zakukleny pospolu a jedna nemůže být bez druhé. Snaha dosáhnout slasti a vyhnout se strastem nás dožene pouze k promeškání všech hodnotných věcí, které přicházejí pouze pohodlí navzdory. Nietzsche na mnoha místech svého díla kritizuje představu, že se máme mít dobře a žít spokojeným životem plným štěstí bez starostí. Radost nikdy nepřichází sama, spíše jedince zaplaví při zápolení s velkými útrapami. Je darem za vynaložené úsilí ze sebepřekonávání. Život chápaný jako vůle k moci usiluje o vlastní růst a gradaci a možná právě teprve tehdy, když přistoupíme na tuto hru, že radost se neobejde bez utrpení, se můžeme s naším životem v tomto světě spokojit. Přijmout ho takový, jaký je: nesnadný, bolestný, a plný trápení, ale právě díky tomu i radostný. Když se s touto neoddělitelnou sounáležitostí slasti a strasti smíříme, pak se možná na smrtelné posteli odvážíme říci: „To že byl život? Nuže vzhůru! Nuže ještě jednou.“

Seznam použité literatury

DELEUZE, Gilles. *Nietzsche a filosofie*. Praha: Herrmann & synové, 2004. ISBN 80-239-4118-6.

ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu*. Praha: Oikoymenh, 1993. ISBN 80-7298-037-8

GOLOMB, J., „Will to Power: Does It Lead to the „Coldest of All Cold Monsters“?“, in: Gemes, K. (ed.), *the Oxford Handbook of Nietzsche*, Oxford 2013. ISBN 9780199534647.

HANYŠ, M., „(Pro)následovatel Pavla: Nietzsche a Pavlovo dysangelium“, in: Novák, A. (ed.), *Nietzsche a (ne)přátelé*, Praha: Togga, 2015. ISBN 978-80-7476-070-9.

HIGGINS, Kathleen, SOLOMON, Robert. *What Nietzsche Really Said*. New York: Schocken Books, 2000. ISBN 978-0-8052-4157-0.

HOUDEK, T., „Nietzsche a Darwin: (Ne)přátelé skrze (ne)pochopení“, in: Novák, A. (ed.), *Nietzsche a (ne)přátelé*, Praha: Togga, 2015. ISBN 978-80-7476-070-9.

KOUBA, Pavel. *Nietzsche: filosofická interpretace*. Praha: Oikoymenh, 2006. ISBN 80-7298-191-9.

LOEB, S. P., „Eternal Recurrence“, in: Gemes, K. (ed.), *the Oxford Handbook of Nietzsche*, Oxford 2013. ISBN 9780199534647.

NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist: pokus o kritiku křesťanství*. Olomouc: Votobia, 2001. ISBN 80-7198-481-7.

NIEZTSCHÉ, Friedrich. *Ecce Homo*. Praha: Naše vojsko, 1993. ISBN 80-86427-13-7.

NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo: předehra k filosofii budoucnosti*. Praha: Aurora, 2003. ISBN 80-7299-067-5.

NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*. Praha: Aurora, 2001. ISBN 80-7299-043-8.

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Olomouc: Votobia, 1992. ISBN 80-85885-79-4.

NOVÁK, Aleš. *Věčný návrat téhož*. Praha: Togga, 2016. ISBN 978-80-7476-085-3.

WILLIAMS, Robert. *Tragedy, Recognition, and the Death of God*. Oxford: Oxford University Press, 2012. ISBN 9780199656059.